

25 OKTOBER 2021

HET GAS IS GROENER BIJ DE BUREN

*EEN ONDERZOEK OVER HET VERHOGEN VAN DE SOCIALE COHESIE IN REITDIEP, OM DE PARTICIPATIE BIJ
DE ACTIVITEITEN VAN DE LOKALE DUURZAAMHEIDSCOMMISSIE TE BEVORDEREN*

Rick Planting

Kenniscentrum Noorderruimte

Zernikeplein 11, Groningen

HET GAS IS GROENER BIJ DE BUREN

EEN ONDERZOEK OVER HET VERHOGEN VAN DE SOCIALE COHESIE IN REITDIEP,
OM DE PARTICIPATIE BIJ DE ACTIVITEITEN VAN DE LOKALE
DUURZAAMHEIDSCOMMISSIE TE BEVORDEREN

Omslagfoto: Vrij voor commercieel gebruik
Woorden: 9.794

Document: Bachelor scriptie
Datum: 25 Oktober 2021

Auteur: Rick Planting
Studentnummer: 367530
Opleiding: Toegepaste Psychologie
Onderwijsinstelling: Hanzehogeschool Groningen
Bedrijfsbegeleider: Cyril Tjahja
Afstudeerbegeleider: Lynette Germes
Tweede Afstudeerbegeleider: Sanne te Meerman
Periode: Februari 2021 – Oktober 2021

Opdrachtgever: Kenniscentrum NoorderRuimte
Externe opdrachtgever: Duurzaamheidscommissie Reitdiep

VOORWOORD

Voor u ligt de scriptie ‘Het gas is groener bij de bureu’, een onderzoek naar het verhogen van de sociale cohesie in de wijk Reitdiep om de participatie bij de activiteiten van de lokale duurzaamheidscommissie te bevorderen. Deze scriptie is geschreven ter afronding van mijn bacheloropleiding Toegepaste Psychologie aan de Hanzehogeschool te Groningen, in opdracht van Kenniscentrum NoorderRuimte en Duurzaamheidscommissie Reitdiep. Vanaf februari 2021 tot en met oktober 2021 ben ik bezig geweest met het onderzoeken en het schrijven van deze scriptie. Ik heb voor dit onderwerp gekozen vanwege mijn interesse in verduurzaming. Omdat klimaatverandering een probleem is dat invloed heeft op mijn generatie en de generaties na ons, hoop ik door middel van dit onderzoek een steentje bij te kunnen dragen aan een groenere toekomst.

Dit onderzoek maakt deel uit van een groter onderzoek naar de verduurzaming van de wijk Reitdiep. Twee studenten van andere opleidingen binnen de Hanzehogeschool onderzochten een eigen onderwerp. Bij deze wil ik hen, Melissa Abels en Erwin Boer, bedanken voor de fijne samenwerking. Het uitvoeren van het onderzoek was lastig vanwege de COVID-19 pandemie. Vanwege de maatregelen die van kracht waren is het onderzoek vanuit huis uitgevoerd. De medewerkers van het kenniscentrum hebben ons geholpen om er ondanks de pandemie toch het beste van te maken.

Specifiek wil ik Cyril Tjahja en Elles Kazemier bedanken. Zij stonden altijd voor ons klaar om ons verder te helpen en om ons uit te dagen. Ook wil ik Lynette Germes en Sanne te Meerman bedanken voor de begeleiding tijdens dit traject en voor het meedenken en het beantwoorden van mijn vragen. Het onderwerp was complex waardoor ik er soms op vast liep. De ondersteuning van deze begeleiders heeft mij steeds weer verder geholpen. Als laatste wil ik mijn familie bedanken. Zij hebben mij gemotiveerd en hebben mij geholpen met de laatste loodjes. Het is voor mij een leerzaam proces geweest.

Ik wens u veel plezier met het lezen van deze scriptie.

Rick Planting

Groningen, 25 Oktober 2021

SAMENVATTING

In 2035 gaat de gaskraan in Groningen dicht. Dit betekent dat alle woningen over moeten op een alternatieve energiebron. In Reitdiep wordt hier als een van de eerste wijken aan gewerkt.

Duurzaamheidscommissie Reitdiep organiseert activiteiten om buurtbewoners te adviseren en informeren om ze te helpen bij deze transitie. De opkomst bij deze activiteiten is echter laag. Hierin zouden zij graag verandering willen zien. Ze vermoeden dat de sociale cohesie in de wijk een rol kan spelen bij de lage mate van participatie. Met sociale cohesie wordt bedoeld: de mate waarin individuen in een samenleving geïntegreerd zijn, participeren in deze samenleving en zich identificeren met de samenleving (De Kam & Needham, 2004).

Het doel van het onderzoek is het in kaart brengen van de mate van sociale cohesie in de wijk en het identificeren van middelen die de duurzaamheidscommissie in kan zetten, met als uitgangspunt dat het verhogen van de sociale cohesie de bereidheid tot participatie bij de duurzaamheidsactiviteiten vergroot (TNO, 2020). In combinatie met literatuur is de volgende onderzoeksvraag opgesteld: *‘Op welke manier kan Duurzaamheidscommissie Reitdiep de sociale cohesie in de wijk Reitdiep vergroten, zodat de bereidheid tot participatie van de bewoners bij de duurzaamheidsactiviteiten groter wordt?’*

Om deze vraag te beantwoorden is er binnen de wijk een enquête verspreid en zijn er interviews gehouden met buurtbewoners. Hieruit blijkt dat er een goede basis is voor sociale cohesie, maar dat er maar weinig bewoners zijn die zich identificeren met de wijk. Daarnaast is er regelmatig contact, maar lijkt het alsof kwalitatieve contacten nog ontbreken. Dit zijn beide essentiële elementen van sociale cohesie waardoor er geen hoge mate van sociale cohesie in de wijk is. Er is ook gekeken of er externe factoren zijn die de lage mate van participatie kunnen verklaren. Uit het onderzoek blijkt echter dat het grootste deel van de wijk interesse heeft in, of plannen heeft voor het verduurzamen van de woning. Daarnaast is er voldoende ruimte voor verduurzaming. Dit zijn daarom geen redenen voor de lage mate van participatie. Sociale cohesie kan verhoogd worden door in te spelen op de wensen en behoeften uit de wijk (TNO, 2020). Aan de hand van de enquête zijn de wensen en behoeften uit de wijk geïdentificeerd. De drie meest benoemde wensen zijn: meer groen in de wijk, een betere verkeerssituatie/verkeersveiligheid en de aanleg van meer speelvoorzieningen. De drie meest genoemde onderwerpen waarop men persoonlijk verbetering wil zien zijn: lichamelijk/fysiek welzijn, verbondenheid en plezier in het leven.

Aan de hand van de wensen en behoeften is het advies opgesteld om een buurtbijeenkomst te organiseren waarin de grootste wensen, bijvoorbeeld de aanleg van een park, in overleg met de bewoners specifiek worden gemaakt, om hierover vervolgens met de gemeente in overleg te gaan. Hierbij komen burgers samen rondom thema's die voor hen belangrijk zijn, wat de sociale cohesie zal bevorderen. Op de lange termijn kunnen plekken als parken ontmoetingsplaatsen worden en de sociale cohesie positief beïnvloeden. Een tweede advies is het organiseren van laagdrempelige activiteiten die gericht zijn op het bevorderen van contact tussen bewoners, zoals een sportdag, buurtbarbecue, een koffie-uurtje of verschillende sportclubjes. Deze activiteiten spelen in op meerdere wensen en behoeften en dragen tegelijkertijd bij aan de sociale cohesie in de wijk, doordat ze mensen samenbrengen.

ABSTRACT

The city of Groningen wants to become energy neutral by 2035. This means that they will have to switch to sustainable energy sources instead of using natural gas. The district of Reitdiep is one of the first neighborhoods where they are working on turning this ambition into reality. The local energy initiative Duurzaamheidscommissie Reitdiep is organizing activities to advise and inform the residents so they can invest in this transition. The problem is that there are only a handful of people showing up to these meetings. The energy initiative wants to see a higher level of participation and suspects a lack of social cohesion could be the cause. Social cohesion is the extent in which individuals are integrated in, are participating in and are identifying themselves with society (De Kam & Needham, 2004).

The goal of this study is to gain an insight into the social cohesion in Reitdiep and to identify which measures the energy initiative can use to improve the social cohesion. According to research, improving the social cohesion will lead to a higher will to participate (TNO, 2020). Based on this research the following research question was formulated: *“which measures can Duurzaamheidscommissie Reitdiep use to increase the social cohesion in the district of Reitdiep, to increase the resident’s willingness to participate in the activities hosted by the initiative?”*

Surveys and interviews were used to find an answer to this question. The research shows that there is a good foundation for social cohesion, but that there is a lack of two elements that are essential for social cohesion. Most residents don’t identify themselves with the social entity, in this case the district. In other words, this means that they feel as if they are not a part of the neighborhood. The second element that is missing is the lack of quality in the relations. There are many contacts within the districts, but it seems as if most residents find these superficial and as if they do not fill the need for connection. To rule out external causes for the lack of participation the research also investigated the interest in sustainability. Most of the residents are interested in making sustainable changes and the neighborhood isn’t so sustainable that there is no need for the activities from the energy initiative, ruling these out as causes.

Increasing social cohesion can be achieved by working on the wishes and needs from the residents (TNO, 2020). The survey identified wishes and needs from the residents. The top three wishes are: a greener neighborhood, a safer and better traffic situation and more playgrounds. The most picked needs, in which residents personally want to see an improvement are better physical health, connection and fun and stimulation.

Based on these wishes, the advice is to organize a meeting in which the residents can discuss their top wishes so the energy initiative can pass these on to the municipality. This will unite the residents around topics they are invested in, for example the construction of a park, which will improve social cohesion. In the long term a park can function as a meeting spot for residents which will also contribute to social cohesion. The second advice is to organize accessible events like a barbecue, a coffee hour or different sport clubs. These activities are based on multiple wishes and needs and will also contribute to the social cohesion by uniting neighbors. In the long term, this will most likely result in more participation in the activities by the local energy initiative.

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord.....	3
Samenvatting.....	4
Abstract	5
1. Inleiding	8
1.1 Aanleiding.....	8
1.2 Sociale cohesie.....	9
1.2 Probleemstelling	11
1.3 Doelstelling	11
1.4 Onderzoeksvragen	11
1.5 Afbakening.....	12
1.6 Opdrachtgever.....	12
1.7 Praktische relevantie.....	12
1.8 Leeswijzer.....	12
2. Theoretisch kader/Literatuuronderzoek	13
2.1 Lokale energie-initiatieven.....	13
2.2 Definiëring sociale cohesie.....	13
2.3 Vaststellen sociale cohesie.....	14
3. Methodologie.....	19
3.1 Type onderzoek.....	19
3.2 Dataverzamelmethode.....	19
3.3 Inclusie- en exclusiecriteria.....	22
3.4 Onderzoeksverloop	22
3.5 Data-analyse.....	22
3.6 Validiteit en betrouwbaarheid	23
3.7 Ethische aspecten	23
4. Resultaten.....	24
4.1. Demografische kenmerken	24
4.2 Resultaten per deelvraag.....	24

5. Conclusie.....	31
5.1 Conclusie deelvragen	31
5.2 Conclusie onderzoeksvraag.....	33
Discussie	34
Aanbevelingen	35
Literatuurlijst/Bibliografie.....	36
Bijlage 1: Enquête Reitdiep	40
Bijlage 2: Interviewschema's	57
Bijlage 3: Wensen per categorie	59
Bijlage 4: Checklist verantwoord omgaan met onderzoeksdata voor studenten	65

1. INLEIDING

1.1 Aanleiding

1.1.1 Klimaatdoelen

In 2020 is het VN-Klimaatakkoord van Parijs in werking getreden, met als doel om de opwarming van de aarde met niet meer dan 1,5 °C te laten stijgen. Hiervoor moet, in vergelijking met 1990, in 2030 de CO₂-uitstoot met 49% gereduceerd zijn. Voor 2050 is het doel een vermindering van 95% (Rijksoverheid, 2020). In de afgelopen jaren is de uitstoot van lachgas, methaan en fluorhoudende gassen afgenomen, terwijl de CO₂-uitstoot grotendeels gelijk is gebleven. 23,1 megaton van de 182,5 megaton CO₂-uitstoot in Nederland is toe te schrijven aan het verwarmen van gebouwen met aardgas (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2020). Om de klimaatdoelen te halen zal er daarom iets moeten veranderen aan de manier waarop onze woningen worden verwarmd. Het Making City project biedt hier een oplossing voor.

1.1.2 Making City

In december 2018 is het Making-City project opgezet met als doel om in 60 maanden te demonstreren hoe Positieve Energie Districten (PED) een rol kunnen spelen in de energietransitie. Een PED is een klimaatneutrale wijk die jaarlijks meer energie oplevert dan dat deze uitstoot (Making City, 2019). Het project heeft 34 partners in Europa en wordt gefinancierd door Horizon 2020, het grootste Europese onderzoeks- en innovatieprogramma (European Union, 2017). Groningen en Oulu, Finland zijn geselecteerd als "lighthouse cities" waarin het project als eerste getest wordt. De bevindingen die in deze steden worden gedaan, zullen daarna gedeeld worden met zes andere "follower cities" in Europa, en waar mogelijk, gerepliceerd. In Groningen zijn de volgende partijen betrokken bij het project: Gemeente Groningen, Grunneger Power, Hanzehogeschool Groningen, Rijksuniversiteit Groningen, TNO, Nijestee, Waarborg Vastgoed, Sustainable Buildings, CGI, Warmtestad en de New Energy Coalition (Making City, 2019).

1.1.3 Groningen

Groningen is gekozen als een van de twee "lighthouse cities" vanwege haar ambitie om in 2035 CO₂-neutraal te zijn. Om dit te bereiken zullen alle gebouwen in de provincie van het aardgas af moeten. Gemeente Groningen onderzoekt per wijk wat hiervoor het beste alternatief is. Op dit moment bestaan er drie alternatieven. De eerste is een collectief warmtenet waarmee verwarmingswater naar de gebouwen wordt gebracht. Het water wordt hierbij duurzaam of met restwarmte verwarmd. Het tweede alternatief is volledig elektrisch waarbij er met een warmtepomp warmte uit de lucht of de bodem wordt gehaald. Deze aanpak is alleen haalbaar wanneer de woning goed geïsoleerd is. De derde optie is een hybride aanpak waarbij de elektrische aanpak gecombineerd wordt met een cv-ketel op groen gas. Deze optie kan ook als tussenoplossing worden gebruikt met aardgas (Gemeente Groningen, z.d.).

In Groningen zijn er twaalf wijken of dorpen geselecteerd waarin deze alternatieven als eerste worden doorgevoerd. In deze wijken of dorpen zijn verkenningen gehouden, zijn er bewonersinitiatieven actief of kan de gemeente een koppeling maken met wijk- en dorpsvernieuwing. Reitdiep is een van deze wijken (Gemeente Groningen, z.d.).

1.1.4 Reitdiep

Reitdiep is een relatief nieuwe wijk in Groningen en heeft een eigen duurzaamheidsinitiatief.

Bewonersvereniging Duurzaamheidscommissie Reitdiep heeft de ambitie om Reitdiep de duurzaamste wijk van Groningen te maken (Wijkvereniging Reitdiep, 2021a). In samenwerking met de gemeente is er via een wijkanalyse een wijkenergievisie opgesteld. Hieruit blijkt dat Reitdiep een geschikte wijk is voor de volledig elektrische aanpak (Gemeente Groningen, 2019).

De overstap naar een aardgasvrije wijk zal niet vanzelf gaan. Woningeigenaren zullen zelf het initiatief moeten nemen om te investeren in de verduurzaming van hun woning. Niet iedereen zal hiertoe even bereid zijn, persoonlijke en financiële factoren spelen hierbij een rol (Gemeente Groningen, 2019). Duurzaamheidscommissie Reitdiep wil de bewoners bij deze transitie motiveren en ondersteunen. Hiervoor organiseren ze verschillende activiteiten, informatiebijeenkomsten en projecten. Uit verkennende gesprekken met de commissie blijkt dat het lastig is om mensen te betrekken bij deze activiteiten. De commissie geeft aan dat de bewoners het druk hebben en dat zij weinig verbinding zien in de wijk. De commissie zou graag willen dat er meer participatie is bij de bijeenkomsten en denken dat de sociale cohesie hierin een rol kan spelen (T. Punt, persoonlijke communicatie, 3 maart 2021).

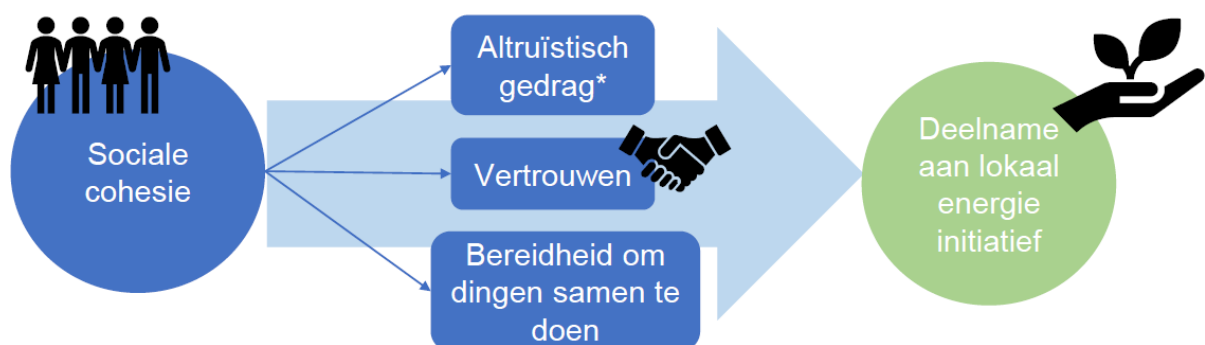
1.2 Sociale cohesie

1.2.1 Sociale cohesie & duurzaamheidsinitiatieven

De duurzaamheidscommissie geeft aan dat de sociale cohesie in de wijk een rol kan spelen bij de lage mate van participatie bij de projecten en wil hier meer inzicht in krijgen.

Sociale cohesie: is de mate waarin individuen in een samenleving geïntegreerd zijn, participeren in deze samenleving en zich identificeren met de samenleving (De Kam & Needham, 2004).

TNO (2020) stelt dat een hogere mate van sociale cohesie zorgt voor een grotere bereidheid om deel te nemen aan een lokaal energie-initiatief (figuur 1.1). Sociale cohesie zorgt voor meer altruïstisch gedrag, meer vertrouwen en meer bereidheid om samen activiteiten te ondernemen. Deze factoren leiden vervolgens tot een grotere bereidheid tot deelname aan een lokaal energie-initiatief (TNO, 2020).

Figuur 1.1 Sociale cohesie & de deelname aan een lokaal energie-initiatief (TNO, 2020)

Altruïsme

Altruïsme is het verrichten van een handeling ten gunste van een ander, zonder daar zelf enig belang of voordeel bij te hebben (Aronson & Wilson, 2014, pp. 388). Uit de literatuur blijkt dat er bij meer sociale cohesie meer altruïstisch gedrag is. Gullstrom en Kort (2019) onderzochten het verband tussen sociale cohesie en het delen van middelen tussen burens in Zweden en Nederland. Hieruit bleek dat er bij meer sociale cohesie meer en vaker gedeeld werd en dat het invloed had op wat er gedeeld werd. Altruïsme speelt een rol bij duurzaam gedrag. Wanneer gezinnen feedback kregen over de hoeveelheid luchtvervuiling die zij met hun energieverbruik uitstootten, nam de uitstoot binnen honderd dagen met acht procent af. Bij gezinnen met kinderen was dit effect dubbel zo groot. De controlegroep kreeg feedback op de kosten van hun energieverbruik. Bij deze groep nam de uitstoot toe. Het verminderen van het energieverbruik werd hierbij gekoppeld aan altruïsme omdat het geen direct voordeel opleverde voor de gezinnen zelf (Dietz, 2015).

Vertrouwen & Participatie

Vertrouwen en participatie zijn beide kernelementen van sociale cohesie (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2015; Huygen & De Meere, 2008; Schiefer & Van der Noll, 2016). Uit verschillende onderzoeken blijkt dat onderling vertrouwen en vertrouwen tussen de bewoners en lokale duurzaamheidsinitiatieven noodzakelijk is bij lokale duurzaamheidsprojecten (Kalkbrenner & Roosen, 2016; Koirala, Araghi, Kroesen, Ghorbani, Hakvoort & Herder, 2018; Van der Schoor & Scholtens, 2015; Walker, Devine-Wright, Hunter, High & Evans, 2010). Wanneer er vertrouwen is, zullen de bewoners zich beter voelen over het project en zullen ze eerder geneigd zijn om te participeren (Walker et al., 2018). In deze context gaat participeren over het deelnemen aan (activiteiten van) lokale energie initiatieven. Uit onderzoek van Koirala et al (2018) bleek dat onderling vertrouwen in de gemeenschap de belangrijkste voorspeller was voor de bereidheid tot participatie. Vertrouwen van de wijk in het lokale initiatief is nodig om de plannen te steunen, of om zich er in ieder geval niet tegen te verzetten. Omgekeerd blijkt dat er bij een gebrek aan vertrouwen weerstand ontstaat voor duurzaamheidsprojecten (Van der Schoor & Scholtens, 2015). Bij een hogere mate van sociale cohesie is er meer onderling vertrouwen en een grotere bereidheid om samen dingen te doen waardoor de bereidheid tot participatie aan een lokaal duurzaamheidsinitiatief toeneemt.

1.2.2 Sociale cohesie Groningen

Over de sociale cohesie in Reitdiep zijn geen cijfers bekend. Om hier iets over te zeggen, is onderzoek nodig. Over de provincie Groningen is bekend dat, in vergelijking met de rest van Nederland, de sociale cohesie gemiddeld iets lager ligt. Uit deze cijfers blijkt dat 58% van de Groningers zich thuis voelt bij de mensen in zijn of haar buurt, dat 42% zijn of haar buurt gezellig en saamhorig vindt en dat een derde van de Groningers regelmatig contact heeft met de buurtbewoners. Een kwart van de Groningers geeft aan dat de mensen in zijn of haar wijk elkaar nauwelijks kennen en slechts 23% is actief betrokken bij wat er in de buurt gebeurt. Bijna twee derde is lid van een vereniging of club, waarvan het grootste deel lid is van een sportvereniging. 16% is lid van een buurtvereniging. Een derde is geen lid van een vereniging, de meest genoemde reden hiervoor is een gebrek aan zin of tijd (Holman, 2020).

1.2 Probleemstelling

Vanuit de gesprekken met de Duurzaamheidscommissie is de volgende probleemstelling geformuleerd:

“Het is voor Duurzaamheidscommissie Reitdiep lastig om de bewoners in Reitdiep te betrekken bij activiteiten en projecten rondom de energietransitie”

1.3 Doelstelling

Vanuit de probleemstelling is de volgende doelstelling tot stand gekomen:

“Het in kaart brengen van de mate van sociale cohesie in de wijk Reitdiep en het identificeren van middelen die de duurzaamheidscommissie in kan zetten, om de sociale cohesie in de wijk te vergroten, zodat bewoners eerder geneigd zijn te participeren aan de duurzaamheidsactiviteiten in de wijk Reitdiep”

1.4 Onderzoeksvragen

1.4.1 Hoofdvraag

Aan de hand van de probleemstelling en de doelstelling is de hoofdvraag opgesteld:

Op welke manier kan Duurzaamheidscommissie Reitdiep de sociale cohesie in de wijk Reitdiep vergroten, zodat de bereidheid tot participatie van de bewoners bij de duurzaamheidsactiviteiten groter wordt?

1.4.2 Deelvragen

De hoofdvraag is onderzocht aan de hand van drie deelvragen. Eerst is onderzocht wat de mate van sociale cohesie in de wijk is aan de hand van de deelvraag:

- *Hoe hoog is de huidige mate van sociale cohesie in de wijk?*

TNO (2020) raad aan om in te spelen op behoeften en wensen uit de wijk om sociale cohesie te creëren en aan de hand daarvan de stap naar duurzaamheid te maken. De tweede deelvraag is daarom:

- *Hoe kan de sociale cohesie, aan de hand van de wensen en behoeften van de bewoners, vergroot worden?*

Los van de sociale cohesie kan het gebrek aan participatie bij de duurzaamheidscommissie veroorzaakt worden door een gebrek aan interesse in verduurzaming. Een andere reden kan zijn dat de inwoners vinden dat de wijk voldoende verduurzaamd is. Om hier meer inzicht in te krijgen is dit onderzocht met de derde deelvraag:

- *Welke duurzame maatregelen zijn er in de wijk al genomen en welke redenen worden er gegeven voor het wel of niet investeren in deze maatregelen?*

1.5 Afbakening

De primaire doelgroep van dit onderzoek zijn bewoners van Reitdiep. Dit onderzoek maakt deel uit van een groter onderzoek van Kenniscentrum NoorderRuimte binnen Reitdiep, dat wordt uitgevoerd in het kader van het Making City project. De enquêtes en interviews zijn gezamenlijk ontworpen en afgenomen. In de methode zal de verzameling van de data verder toegelicht worden.

1.6 Opdrachtgever

De opdrachtgever van dit onderzoek is Kenniscentrum NoorderRuimte. Als onderdeel van de Hanzehogeschool doet het kenniscentrum onderzoek naar de bebouwde omgeving in Noord-Nederland. Bij het kenniscentrum wordt er in multidisciplinaire teams gewerkt aan verschillende projecten rondom de thema's duurzaamheid, leefbaarheid, aardbevingen en gezondheid & welzijn (Hanzehogeschool Groningen, z.d.). De Hanzehogeschool is een partner in het Making City project en onderzoekt hiervoor onder andere hoe de rol van bewoners vergroot kan worden bij het ontwikkelen van Positieve Energie Districten. Duurzaamheidscommissie Reitdiep is een externe partner en kan worden beschouwd als externe opdrachtgever.

1.7 Praktische relevantie

Dit onderzoek draagt bij aan het vergroten van kennis op het gebied van burgerparticipatie bij de energietransitie. De kennis uit dit onderzoek kan gebruikt worden in andere wijken van het Making City project en helpen met het realiseren van de Positieve Energie Districten. Daarnaast biedt dit onderzoek Duurzaamheidscommissie Reitdiep inzicht in de sociale cohesie in de wijk. Aan de hand van de adviezen kan de commissie werken aan het vergroten van de sociale cohesie in de wijk. Op termijn zal dit de duurzaamheidscommissie helpen om hun ambitie om de duurzaamste wijk van Groningen te worden, waar te kunnen maken.

1.8 Leeswijzer

Eerst wordt het theoretisch kader beschreven. Vervolgens worden de onderzoeksmethode en de resultaten toegelicht, om tot een conclusie te komen. Hierop volgt de discussie waarna de aanbevelingen worden gegeven.

2. THEORETISCH KADER/LITERATUURONDERZOEK

2.1 Lokale energie-initiatieven

De energietransitie is een grote onderneming waar iedereen mee te maken krijgt. Om de transitie haalbaar te maken heeft de overheid ingezet op een wijkgerichte aanpak (Rijksoverheid, 2020). Lokale energie-initiatieven (LEIs) spelen een belangrijke rol bij deze transitie (Hoffman & High-Pippert, 2010; Koirala et al., 2018; Wierling, Schwanitz, Zeiß, Bout, Candelise, Gilcrease, & Gregg, 2018). LEIs zijn burgerinitiatieven die zich inzetten voor het verduurzamen van hun wijk. Door gezamenlijk energie op te wekken zijn ze minder afhankelijk van energieleveranciers en door gezamenlijke inkoop van bijvoorbeeld zonnepanelen of isolatie kunnen de kosten worden beperkt (HIER Opgewekt, z.d.). Wierling et al. (2018) onderzochten de rol van LEIs bij de transitie naar duurzame energie in Denemarken, Duitsland, Oostenrijk en het Verenigd Koninkrijk. Uit hun analyse bleek dat er met de komst van meer LEIs meer steun kwam voor verduurzaming. Financiële steun was een van de belangrijkste factoren voor het succesvol opzetten van een LEI en de terugleververgoeding bleek vooral erg effectief (Wierling et al., 2018).

Veel beleidsmaatregelen worden top-down ingevoerd, waarbij de overheid naar de burger communiceert. Hoffman en High-Pippert (2010) stellen dat lokale initiatieven, bottom-up, een belangrijke rol kunnen spelen in de transitie. Mensen worden door elkaar benaderd om lid te worden van het initiatief en blijven participeren vanwege de voordelen die het de wijk oplevert. Persoonlijke energiebesparing is vaak niet zo belangrijk als door professionals wordt aangenomen (Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur, 2018). Persoonlijke voordelen blijken minder motiverend dan de voordelen voor de gemeenschap (Hoffman & High-Pippert, 2010). In het eerdergenoemde onderzoek van Dietz (2015) is een soortgelijk effect te zien. De huishoudens die op hun luchtvervuiling feedback kregen, verminderden hun energieverbruik. Bij de andere groep waarbij besparen persoonlijk voordeel op zou leveren nam het verbruik juist toe.

De bereidheid van mensen om te participeren in een LEI, hangt af van verschillende factoren. Bezorgdheid over het klimaat en over de klimaatverandering is een belangrijke factor. Onderling vertrouwen in de wijk blijkt echter de belangrijkste factor die inspeelt op de bereidheid om te participeren, gevolgd door de weerstand vanuit de wijk (Koirala et al., 2018). Aan de hand van sociale cohesie kan ingespeeld worden op het onderlinge vertrouwen in een wijk en daarmee op de bereidheid om te participeren aan een LEI.

2.2 Definiëring sociale cohesie

Sociale cohesie is een lastig te definiëren begrip. Er zijn in de afgelopen jaren veel onderzoeken naar gedaan, waardoor er geen eenduidige definitie bestaat. Schiefer en Van der Noll (2016) hebben in een literatuuronderzoek verschillende onderzoeken vanaf 1990 vergeleken en kwamen tot de conclusie dat er in de verschillende definities veel overlap is. Drie essentiële elementen van sociale cohesie zijn volgens Schiefer en Van der Noll (2016):

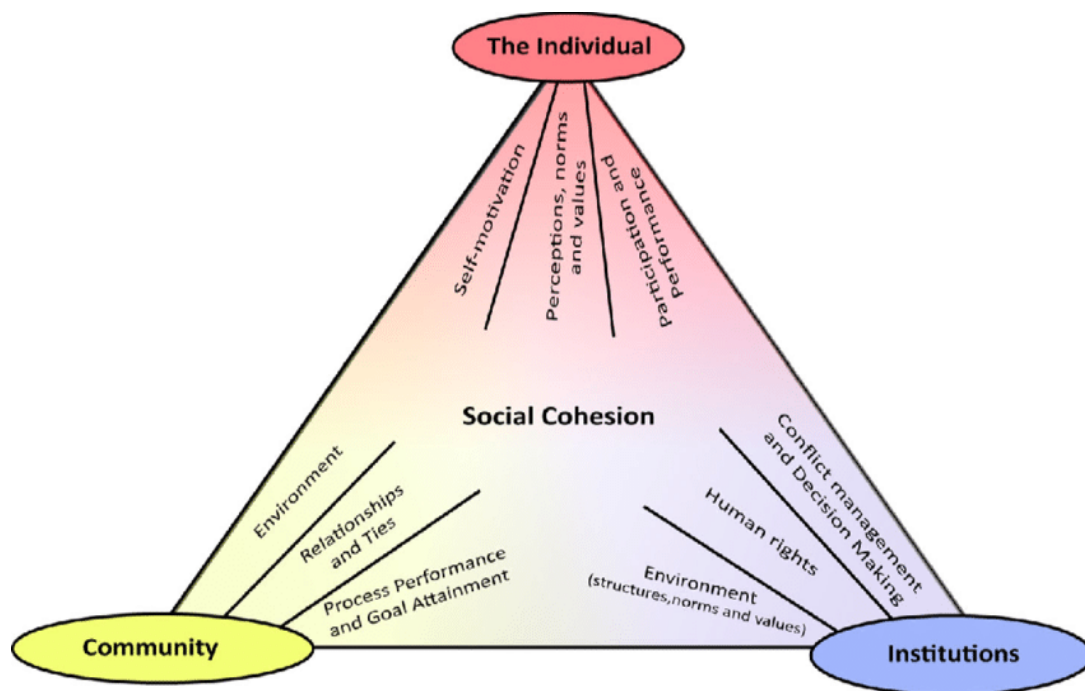
- De kwaliteit van sociale relaties, inclusief sociale netwerken, vertrouwen, acceptatie, diversiteit en participatie.
- Identificatie met de sociale entiteit

- Een oriëntatie gericht op het algemene welzijn: solidariteit, een gevoel van verantwoordelijkheid en gehoorzaamheid voor de maatschappelijke orde.

Huygen en De Meere (2008) gebruiken de term “sociale samenhang” in plaats van sociale cohesie. Zij definiëren dit als een multidimensionaal en meerduidig begrip, dat gaat over de interne samenhang van een sociaal systeem. Net als Schieffer en Van der Noll (2016) identificeren Huygen en De Meere (2008) een aantal terugkerende elementen. Dit zijn: groepsidentificatie en saamhorigheidsgevoelens, frequent en intensief contact tussen leden, een hoge mate van onderling vertrouwen tussen de groepsleden, gedeelde normen en waarden en participatie in het groepsleven (Huygen & De Meere, 2008). Het Centraal Bureau voor de Statistiek (2015) identificeert drie vergelijkbare kernelementen, namelijk: participatie, vertrouwen en integratie. De definitie van De Kam & Needham (2004) die in hoofdstuk 1 wordt benoemd sluit aan bij bovenstaande onderzoeken en wordt daarom in dit onderzoek gebruikt.

2.3 Vaststellen sociale cohesie

Aangezien er over de sociale cohesie in Reitdiep nog geen cijfers bekend zijn, is dit onderzocht. Het vaststellen van sociale cohesie is lastig vanwege het gebrek aan een eenduidige definitie (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2015). Om sociale cohesie in cijfers uit te kunnen drukken hebben Fonseca, Lukosch en Brazier (2018) een kader ontwikkeld. Dit kader is hieronder te zien in figuur 1.2.

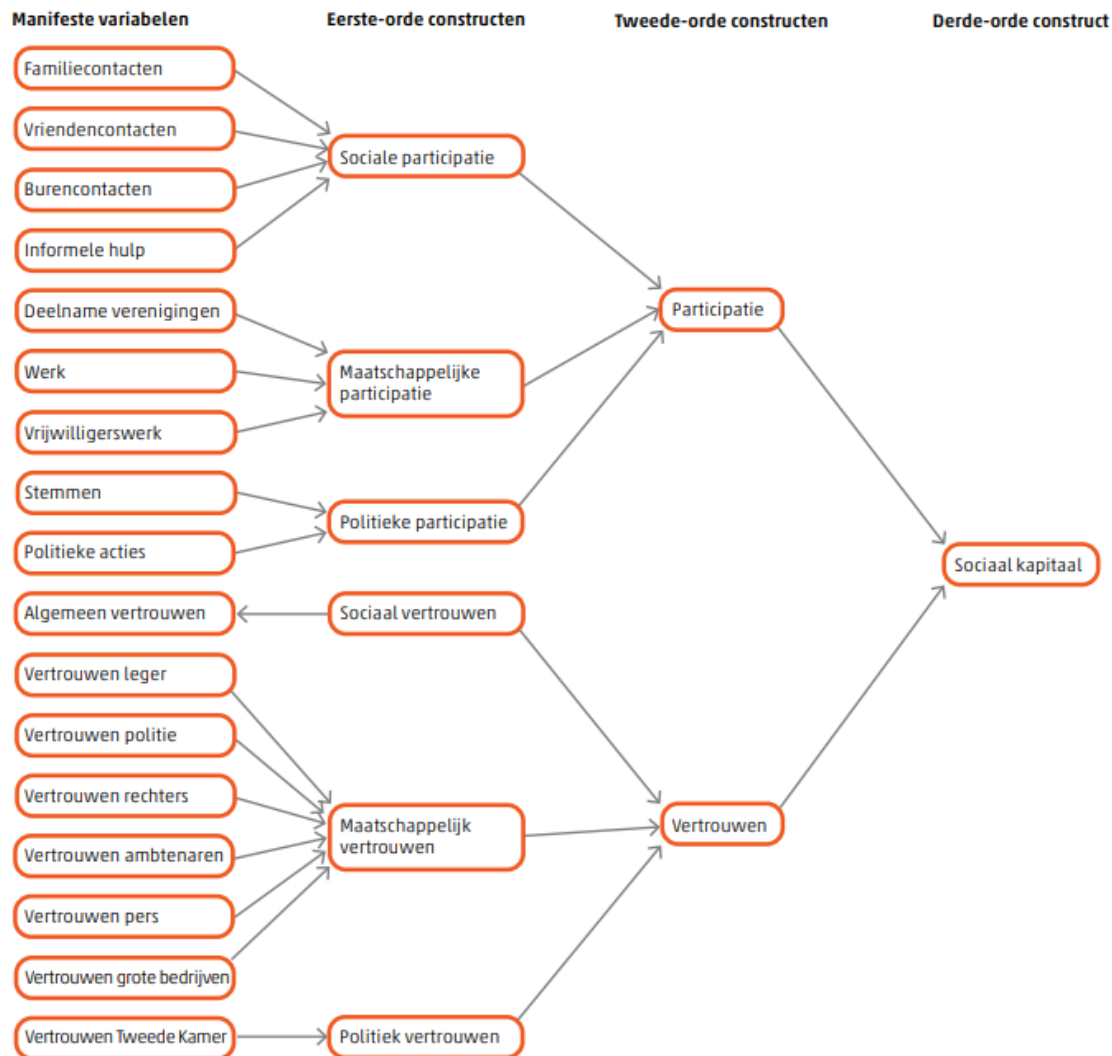

Figuur 1.2: Raamwerk sociale cohesie (Fonseca et al., 2018)

In dit model is te zien hoe het begrip verdeeld is in drie hoeken: het individu, de gemeenschap en de instanties. Verschillende factoren beïnvloeden deze drie onderdelen, waaronder de omgeving, onderlinge relaties en verbindingen, normen, waarden en meer. Het model is niet compleet en is ontworpen om later uitgebreid te kunnen worden (Fonseca et al., 2018). Het is daarom geen pasklare maatstaf, maar aan de hand van het model kan er gericht onderzoek naar de losse elementen gedaan worden, waarmee iets over sociale cohesie gezegd kan worden.

Van Beuningen en Schmeets (2012) hebben een uitgebreider model ontwikkeld om sociaal kapitaal in kaart te brengen. De begrippen sociale cohesie en sociaal kapitaal worden vaak in plaats van elkaar of als synoniem gebruikt (Jenson, 2010). Net als bij sociale cohesie bestaan er veel verschillende definities van het begrip sociaal kapitaal. De volgende elementen worden in deze begrippen vaak genoemd als belangrijk onderdeel van sociaal kapitaal: sociale netwerken, vrijwilligerswerk, gedeelde normen en waarden, onderling vertrouwen en vertrouwen in elkaar (Van Oorschot, Arts & Gelissen, 2006). Het Centraal Bureau voor de Statistiek (2011) stelt dat beide begrippen over sociale bindingen, vertrouwen en participatie in de samenleving gaan. Als toevoeging aan sociaal kapitaal benoemen zij dat er hierbij sprake is van individuele hulpbronnen, waarop iemand een beroep kan doen. Hoewel er een discussie gaande is over de exacte betekenis van beide begrippen, en of deze aan elkaar gelijkgesteld zijn, wordt daar voor dit onderzoek vanuit gegaan. Het verschil in de theoretische achtergrond van de begrippen is voor dit onderzoek minder relevant. Aan de hand van het model van Van Beuningen en Schmeets (2012) wordt het sociaal kapitaal van de individuen in de wijk in kaart gebracht, om vervolgens iets te kunnen zeggen over de sociale cohesie in de wijk. Dit model sluit aan bij de verschillende kernelementen van sociale cohesie die in de literatuur zijn geïdentificeerd (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2015; Huygen & De Meere, 2008; Schiefer & Van der Noll, 2016). Het volledige model is te zien in figuur 1.3 (volgende pagina).

In het model is te zien dat twee variabelen de mate van sociaal kapitaal beïnvloeden, namelijk: participatie en vertrouwen. De mate van participatie wordt bepaald door de mate van sociale participatie, maatschappelijke participatie en politieke participatie. De mate van vertrouwen wordt bepaald door de mate van sociaal vertrouwen, maatschappelijk vertrouwen en politiek vertrouwen. Verschillende variabelen hebben hier invloed op. Deze staan links in het model (Van Beuningen & Schmeets, 2012). Net als bij het raamwerk van Fonseca et al. (2018) kunnen deze variabelen worden gemeten om vervolgens iets over de mate van sociaal kapitaal/sociale cohesie te zeggen. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (2015) heeft dit model gebruikt om de sociale samenhang in Nederland te meten.

Figuur 1.3: Model Van Beuningen en Schmeets (2012), Afbeelding: Centraal Bureau voor de Statistiek (2015)

Omdat dit onderzoek deel uitmaakt van een groter onderzoek is er geen ruimte om alle variabelen uit het model te meten. De enquête en interviews zijn gezamenlijk met twee andere onderzoeken afgenomen waardoor de lengte beperkt was. Daarnaast zijn veel van de variabelen gericht op het meten van de cohesie in de maatschappij, terwijl de focus van dit onderzoek ligt op de sociale cohesie binnen een wijk. Hierbij gaat het met name om het onderlinge vertrouwen tussen burens en de bereidheid tot participatie binnen de wijk. Veel variabelen uit het model vinden plaats buiten de wijk, bijvoorbeeld: 'Vertrouwen Tweede Kamer', 'Vertrouwen Leger' en 'Politieke Acties'. Naar verwachting zullen soortgelijke variabelen minder relevant zijn voor het meten van de onderlinge cohesie in Reitdiep.

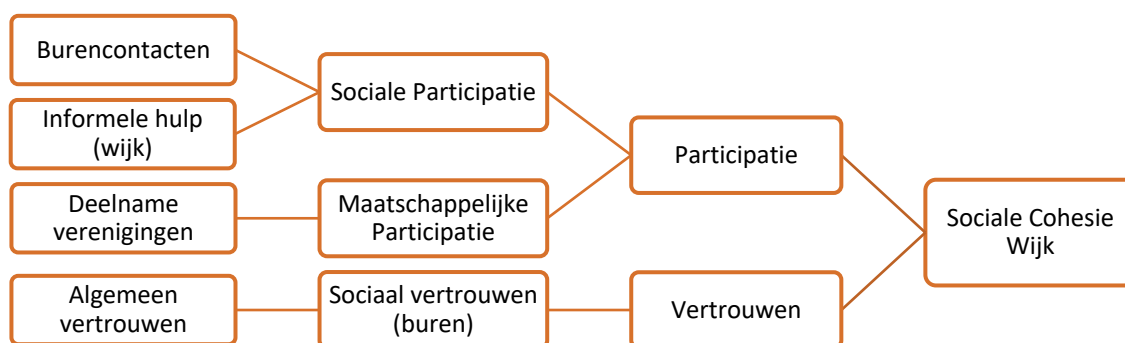
Om deze redenen is er gekozen om voor dit onderzoek een aangepaste versie van het model te ontwikkelen waarin er met name wordt gekeken naar de buurt gerichte aspecten van sociaal kapitaal, om aan de hand hiervan een uitspraak over sociale cohesie te kunnen doen. De variabelen waarvan wordt verwacht dat deze het meeste invloed hebben op de cohesie in de wijk zijn: burenscontacten, informele hulp, deelname verenigingen, algemeen vertrouwen en sociaal vertrouwen. In figuur 1.4 worden deze begrippen gedefinieerd.

Burencontacten	De frequentie en kwaliteit van contacten tussen buurtbewoners
Informele hulp	Hulp/ondersteuning aan en van buren, die vrijwillig wordt gegeven vanwege de onderlinge band en niet in het kader van een beroep (Sociaal en Cultureel Planbureau, 2015).
Deelname verenigingen	Lidmaatschap van groepen, verenigingen of organisaties (bijvoorbeeld, buurtverenigingen, sportclubs of activiteitengroepen)
Algemeen vertrouwen	Vertrouwen in andere mensen in het algemeen, zonder dat expliciet gespecificeerd wordt over wie het gaat (Schmeets, 2020).
Sociaal vertrouwen (buurt)	Vertrouwen in andere mensen waarbij gespecificeerd is over wie het gaat, in deze context: buurtgenoten.

Figuur 1.4: Definiëring van variabelen

Familie- en vriendencontacten zijn in het aangepaste model niet meegenomen. Het merendeel van deze contacten zullen zich buiten de wijk afspelen waardoor de invloed hiervan op de sociale cohesie binnen de wijk minimaal is.

Bij maatschappelijke participatie zijn de variabelen werk en vrijwilligerswerk weggelaten. Hierbij geldt ook dat het merendeel hiervan zich buiten de wijk zal afspelen en daardoor weinig invloed zal hebben op de cohesie in Reitdiep. Om deze reden zijn ook politieke participatie, maatschappelijk vertrouwen en politiek vertrouwen weggelaten. Deze variabelen hebben invloed op de algemene participatie en het algemene vertrouwen in de samenleving, maar zijn minder relevant voor de cohesie binnen een specifieke wijk. Het aangepaste model is te zien in figuur 1.5.

Figuur 1.5: Aangepast model sociale cohesie, gebaseerd op Van Beuningen en Schmeets (2012)

In het model is te zien dat 'burencontacten' en 'informele hulp' de mate van sociale participatie beïnvloeden. Door de kwaliteit en kwantiteit van burencontacten te meten en door te kijken naar de hoeveelheid onderlinge informele hulp in de wijk kan er iets worden gezegd over de mate van sociale participatie. Sociale participatie beïnvloed vervolgens, samen met maatschappelijke participatie, de hoeveelheid participatie in de wijk, waarmee vervolgens iets gezegd kan worden over de sociale cohesie. Maatschappelijke participatie wordt beïnvloed door de variabele 'deelname verenigingen'. Bij deelname verenigingen wordt er gekeken naar de participatie bij wijkverenigingen en sportclubs.

Naast participatie beïnvloed vertrouwen de sociale cohesie in de wijk. Vertrouwen wordt beïnvloed door 'sociaal vertrouwen'. Hierbij gaat het over vertrouwen in andere mensen waarbij gespecificeerd is over wie het gaat. In dit onderzoek gaat deze variabele over buren. 'Algemeen vertrouwen' beïnvloed sociaal vertrouwen. Dit is vertrouwen in andere mensen in het algemeen, zonder dat expliciet gespecificeerd wordt over wie het gaat (Schmeets & Exel, 2020). Wanneer het vertrouwen in mensen in het algemeen lager is, zal het vertrouwen in buren ook lager zijn. In andere woorden: wanneer iemand mensen wantrouwt, zal hij/zij ook wantrouwend zijn tegenover zijn buren.

3. METHODOLOGIE

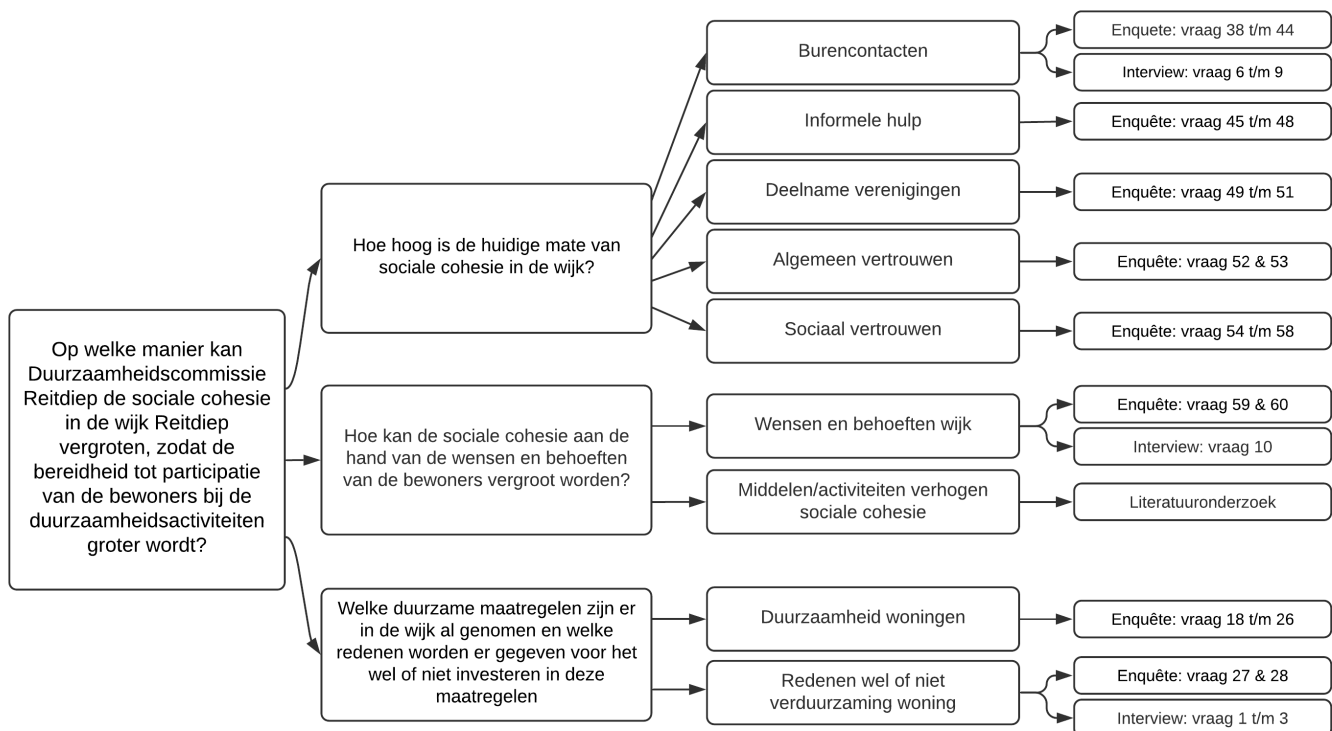
In dit hoofdstuk wordt de onderzoeksmethode besproken. Eerst wordt het type onderzoek, de dataverzamelmethode en het verloop van het onderzoek beschreven. Vervolgens worden de data-analyse, validiteit, betrouwbaarheid en de ethische aspecten van het onderzoek toegelicht.

3.1 TYPE ONDERZOEK

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van een mixed method-benadering. Dit houdt in dat er zowel kwantitatieve als kwalitatieve methodes zijn gebruikt (Verhoeven, 2018). Om variabelen als het aantal contactmomenten of het aantal gemaakte duurzame investeringen te onderzoeken, is er gebruik gemaakt van kwantitatief onderzoek door middel van een enquête. Omdat het hierbij gaat om cijfermatige gegevens is deze methode hiervoor het meest geschikt (Verhoeven, 2018). Om meer inzicht te krijgen in de gedachtegang en meningen van bewoners is er gebruikt gemaakt van kwalitatieve methoden als open enquêtevragen en semigestructureerde interviews. Hieronder wordt beschreven hoe de enquête tot stand is gekomen.

3.2 DATAVERZAMELINGSMETHODEN

In figuur 3.1 is een overzicht te zien van de dataverzamelmethode per deelvraag. Links staat de onderzoeksvraag, daarnaast staan de deelvragen. Elke deelvraag is onderzocht aan de hand van een aantal variabelen. In de rechterkolom is te zien welke dataverzamelmethode er voor elke variabele gebruikt is. In de volgende paragrafen worden de onderzoeksmethoden per deelvraag toegelicht.

Figuur 3.1 Overzicht dataverzamelmethode

3.2.1 Enquête

De enquête bestond uit 61 vragen en is gebaseerd op de wensenkaart van TNO (2020) en de Social Cohesion Survey Flanders 2009 (SCIF 2009) (Hooghe, Bircan & Vanhoutte, 2009). De wensenkaart is ontwikkeld om de wensen en behoeften in een wijk te peilen en geeft inzicht in bepaalde aspecten van sociale cohesie (TNO, 2020). De SCIF 2009 is een vragenlijst waarmee de sociale cohesie in Vlaanderen wordt onderzocht en is gebaseerd op de European Social Survey en de Survey of Social Networks of the Dutch (Hooghe et al., 2009). Hieronder wordt toegelicht hoe de variabelen zijn gemeten en welke vragen hiervoor zijn gebruikt. Vraag 31 t/m 37 zijn voor dit onderzoek niet gebruikt. Deze zijn gebruikt voor de andere onderzoeken van het Kenniscentrum.

3.2.1.1 Sociale cohesie

De mate van sociale cohesie is onderzocht aan de hand van de variabelen uit het aangepaste model voor sociale cohesie.

Burencontacten (vraag 38 t/m 44)

De frequentie en ervaren kwaliteit van burencontacten zijn gemeten aan de hand van drie meerkeuzevragen en vier stellingen. Vraag 38 meet de frequentie van burencontacten (Sociaal Planbureau Groningen, 2018). Vraag 39 is onderdeel van de wensenlijst en meet hoeveel burens men bij naam kent (TNO, 2020).

De ervaring van het burencontact is gemeten aan de hand van vier stellingen bij vraag 40 t/m 43. Deze stellingen komen uit een onderzoek van het Sociaal Planbureau Groningen (2017) waarmee de sociale samenhang in Groningen is onderzocht. Bij deze stellingen waren drie antwoordmogelijkheden: niet mee eens (1), deels mee eens (2) en eens (3). De driepuntsschaal is behouden om vergelijking met de cijfers uit de provincie mogelijk te maken. Per antwoord is een score van één tot drie toegekend. Hierbij zijn vraag 41 en 43 gehercodeerd. Een hogere score staat voor een positievere ervaring van het burencontact. De identificatie met de sociale entiteit wordt aan de hand van meerkeuzevraag 44 gemeten (TNO, 2020).

Informele hulp (vraag 45 t/m 48)

De hoeveelheid informele hulp is onderzocht met meerkeuzevraag 45. Wanneer iemand aangaf zijn/haar burens te helpen of hulp te ontvangen werd er bij vraag 46, door middel van een open vraag, gevraagd wat de vorm van deze hulp is. Anders werd bij vraag 47 gevraagd wat de respondent hiertoe zou motiveren. Aan de hand van een schaalvraag (vraag 48) is de bereidheid tot informele hulp gemeten. Deze vragen zijn onderdeel van de wensenlijst (TNO, 2020).

Lidmaatschap verenigingen (vraag 49 t/m 51)

Bij Vraag 49 is gevraagd of iemand lid is van een vereniging in de wijk. Wanneer dit het geval was kon de respondent bij vraag 50 door middel van een open vraag aangeven van welke vereniging hij/zij lid was. Wanneer iemand geen lid was van een vereniging werd er bij vraag 51 gevraagd wat de reden hiervoor was. Deze vragen zijn onderdeel van de wensenlijst (TNO, 2020).

Algemeen vertrouwen (vraag 52 & 53)

Algemeen vertrouwen is gemeten met twee stellingen ($\alpha = .791$). Deze stelling zijn gebaseerd op de SCIF 2009 (Hooghe et al., 2009). Op schaal van nul tot en met tien kon men aangeven in welke mate zij

dachten dat de meeste mensen te vertrouwen zijn, of eerlijk zijn. Een score van nul staat voor een lage mate van algemeen vertrouwen en een score van tien voor een hoge mate van algemeen vertrouwen. Per stelling is er een gemiddelde score berekend. Deze scores zijn samengevoegd om één totaalscore toe te kennen aan de variabele.

Sociaal vertrouwen (vraag 54 t/m 58)

Sociaal vertrouwen is met vijf stellingen gemeten. Vanwege de categorisatie van de data van SurveyMonkey kon hierbij geen Chronbach's Alpha berekend worden. De Chronbach's alpha uit de literatuur is $\alpha = .809$ (Hooghe et al., 2009). Deze stelling zijn gebaseerd op de SCIF 2009. Op een 5-punts Likertschaal konden respondenten aangeven in welke mate zij het (on)eens waren met de stellingen. Aan elke antwoordmogelijkheid is een score van een tot en met vijf toegekend waarbij een staat voor helemaal oneens en vijf voor helemaal eens. Per stelling is het gemiddelde berekend. Hierbij is vraag 57 gehercodeerd. Deze vijf gemiddeldes zijn samengevoegd tot één score voor de samengestelde variabele 'sociaal vertrouwen'. Een score van één staat hierbij voor een lage mate van sociaal vertrouwen en een score van vijf staat voor een hoge mate van sociaal vertrouwen.

3.2.1.2 Wensen en behoeften

Wensen (vraag 59)

De wensen voor het verbeteren van het woon- en leefklimaat zijn onderzocht met een open vraag waarbij bewoners drie dingen konden benoemen die zij graag anders willen zien in de buurt.

Behoeften (vraag 60)

De behoeften zijn gemeten met een meerkeuzevraag waarbij de respondenten aan konden geven op welke gebieden zij verbetering willen zien in hun leven (TNO, 2020).

3.2.1.3 Duurzaamheid

Duurzaamheid woning (vraag 18 t/m 26)

Met een aantal meerkeuzevragen (18, 20, 24, 25 en 26) wordt inzicht verkregen in de duurzaamheid van de woning. Bij vraag 19, 21 en 22 wordt gevraagd of men interesse heeft in of concrete plannen heeft voor het maken van duurzame aanpassingen. Wanneer er geen plannen waren werd men doorverwezen naar vraag 23 waarbij werd gevraagd wat motiverend zou werken om in de toekomst wel een duurzame aanpassing te maken.

Argumenten voor/tegen duurzame maatregelen woning (vraag 27 & 28)

Om te ontdekken welke argumenten een rol spelen bij het wel of niet investeren in de verduurzaming van de woning zijn er verschillende argumenten getoetst. Hierbij konden respondenten aangeven in hoeverre een argument een reden was om de woning wel of niet te laten verduurzamen aan de hand van een vierpuntsschaal: Volledig van toepassing (4), Redelijk van toepassing (3), Enigszins van toepassing (2) en Niet van toepassing (1). Aan elke antwoordmogelijkheid is een score van een tot vier toegekend. Aan de hand van deze scoring is er per argument een gemiddelde score berekend. Hoe hoger de score hoe zwaarder het argument weegt.

Bij vraag 29 en 30 is ter controle gevraagd of men bekend is met de Duurzaamheidscommissie en haar ambitie.

3.2.2 Interviews

Er zijn semigestructureerde interviews gehouden omdat deze vorm de mogelijkheid geeft om door te vragen. Aan de hand van de deelvragen zijn er 10 vragen opgesteld. Deze vragen gingen over klimaatverandering en verduurzaming, de beleving van de wijk en de wensen van de bewoner voor de wijk. Om een genuanceerder beeld te krijgen van de meningen binnen de wijk is er gekozen om deze topics uit te vragen in een interview, ter verdieping op de enquête. Het interviewschema is te vinden in bijlage 2.

3.2.3 Aanvullend literatuuronderzoek

In een van de interviews werd bekend dat er in februari vanuit de bewonersvereniging een onderzoek is gedaan. Hierbij is er aan de hand van de wijkvisie een enquête opgesteld, waarin aan bewoners is gevraagd welke thema's prioriteit hebben voor het verbeteren van het woon- en leefklimaat in de wijk. Hierop zijn 280 volledige reacties gekomen. Het onderzoek liep parallel aan dit onderzoek waardoor er een mate van overlap is. De uitkomsten van dat onderzoek sluiten aan bij de tweede deelvraag van dit onderzoek. De resultaten zijn opgevraagd en vergeleken met de uitkomsten van dit onderzoek (Wijkvereniging Reitdiep, 2021b). Vanuit de wensen en behoeften, die duidelijk zijn geworden uit de enquête en uit dat onderzoek, is er literatuuronderzoek gedaan naar activiteiten om de sociale cohesie vergroten. Hiervoor zijn de databanken van de Hanzehogeschool en Google Scholar geraadpleegd om zo een antwoord te vinden op de tweede deelvraag.

3.3 INCLUSIE- EN EXCLUSIECRITERIA

Tijdens het analyseren van de data zijn alleen volledig ingevulde enquêtes meegenomen. Daarnaast is er gebruik gemaakt van een controlevraag om te garanderen dat de gegevens over inwoners van Reitdiep gaan.

3.4 ONDERZOEKSVERLOOP

De enquête is samengevoegd met twee enquêtes van andere onderzoeken van het Kenniscentrum en ingevoerd in SurveyMonkey (bijlage 1). Er zijn 1000 flyers gedrukt met een QR-code gemaakt die naar de enquête linkt. Deze zijn willekeurig bij huishoudens via de brievenbus verspreid. De enquête kon tussen 5 en 17 mei ingevuld worden. In totaal zijn er in deze periode 75 enquêtes ingevuld, waarvan 67 volledig. Er zijn 50 flyers gedrukt met een uitnodiging voor een interview. Deze zijn willekeurig verspreid met de enquête. Dit heeft geresulteerd in één diepte-interview. Via het Kenniscentrum zijn er door middel van de sneeuwbal methode nog twee respondenten gevonden waarmee een interview is gehouden.

3.5 DATA-ANALYSE

De gegevens van de enquête zijn gefilterd op volledig ingevulde enquêtes. Bij de stellingen zijn scores toegekend aan de antwoordmogelijkheden. Hierbij zijn de negatieve stellingen gehercodeerd. Van deze scores zijn de gemiddeldes en de standaarddeviatie berekend. Ondanks het feit dat dit ordinale schalen zijn is er gekozen om ze te interpreteren als intervalschalen. Dit biedt de mogelijkheid om een overzichtelijke weergave van de resultaten te maken. De betekenis van deze scores staat daarom in verhouding tot elkaar. Zo kan in een oogopslag gezien worden welke stellingen het zwaarste wegen. In de resultaten zijn de tabellen geschaald vanaf 1 omdat dit de laagste scoremogelijkheid is. Bij vertrouwen is er een gemiddelde score voor beide variabelen berekend om de onderlinge samenhang te testen. Vanwege de categorisatie van het surveyprogramma bij de stellingen over sociaal vertrouwen was het

berekenen van de correlatie echter niet mogelijk. Alleen de gemiddeldes kunnen daardoor vergeleken worden. De interviews zijn met behulp van de audio opnames getranscribeerd in ATLAS.ti en vervolgens open, axiaal en selectief gecodeerd. Hierbij zijn de uitspraken van de respondenten gekoppeld aan de deelvragen.

3.6 VALIDITEIT EN BETROUWBAARHEID

Betrouwbaarheid zegt iets over de mate waarin onderzoek vrij is van toevallige fouten (Verhoeven, 2018). Om de betrouwbaarheid te waarborgen zijn er verschillende vragen per variabele gebruikt. De variabelen zijn aan de hand van literatuur gedefinieerd. Daarnaast is er ingezet op een steekproef van 1000 enquêtes op 1913 woonadressen (AlleCijfers.nl, 2021a). Om de respons te vergroten werden er cadeaukaarten verloot onder de respondenten. Van de 1000 enquêtes zijn er slechts 67 volledig ingevuld waardoor de foutmarge 12% bedraagt bij een betrouwbaarheid van 95%. Er is een interviewschema gebruikt zodat de basis van het gesprek in elk interview gelijk was.

Validiteit zegt iets over de mate waarin het onderzoek vrij is van systematische fouten (Verhoeven, 2018). Om de inhoudsvaliditeit te waarborgen sluiten de enquêtevragen aan op de essentiële elementen van sociale cohesie en op de modellen die in het literatuuronderzoek geïdentificeerd zijn. Om de begripsvaliditeit te waarborgen is de enquête gebaseerd op bestaande vragenlijsten van vergelijkbare onderzoeken. Het uitgangspunt hierbij was een Chronbach's alpha van 7 of hoger. De wensen van de wijk zijn vergeleken met het onderzoek van de bewonersvereniging en hieruit kwamen vergelijkbare resultaten.

3.7 ETHISCHE ASPECTEN

Tijdens het opstellen en uitvoeren van het onderzoek is er rekening gehouden met de ethische aspecten van onderzoek. In de inleiding van de enquête en bij de interviews zijn respondenten geïnformeerd over het onderzoek en over de omgang met data. Hierin is expliciet vermeld dat de gegevens geanonimiseerd worden en dat er vertrouwelijk met de data wordt omgegaan. In de interviews is er expliciet op de opname toestemming gevraagd. Vanuit het Kenniscentrum is gevraagd om de checklist verantwoord omgaan met onderzoeksdata voor studenten in te vullen en bij te houden. In dit formulier is te zien hoe er met de data is omgegaan om privacy te waarborgen. Dit formulier is terug te vinden in bijlage 4.

4. RESULTATEN

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek besproken. Eerst worden de demografische kenmerken van de steekproef beschreven. Vervolgens worden de resultaten per deelvraag besproken.

4.1. DEMOGRAFISCHE KENMERKEN

Reitdiep is een relatief jonge en hoogopgeleide wijk. De gemiddelde leeftijd is 46 (SD=11,44) en negen op de tien respondenten zijn hoogopgeleid. In de interviews werd dit beeld bevestigd. De respondenten omschreven Reitdiep als een wijk met veel jonge gezinnen en als een relatief hoogopgeleide wijk. De gemiddelde gezinsgrootte is 3 (SD =1,09).

Het gemiddelde bruto jaarinkomen per inkomensontvanger van Reitdiep is €47.300 (AlleCijfers, 2021a). In de gemeente Groningen is dit gemiddeld €29.700 (AlleCijfers, 2021b). In figuur 4.1 is een overzicht te zien van de demografische kenmerken van de steekproef.

4.2 RESULTATEN PER DEELVRAAG

4.2.1 Sociale cohesie

Om een antwoord te kunnen geven op de eerste deelvraag: *Hoe hoog is de huidige mate van sociale cohesie in de wijk?* zullen de resultaten per variabele van het model worden besproken.

Burencontacten

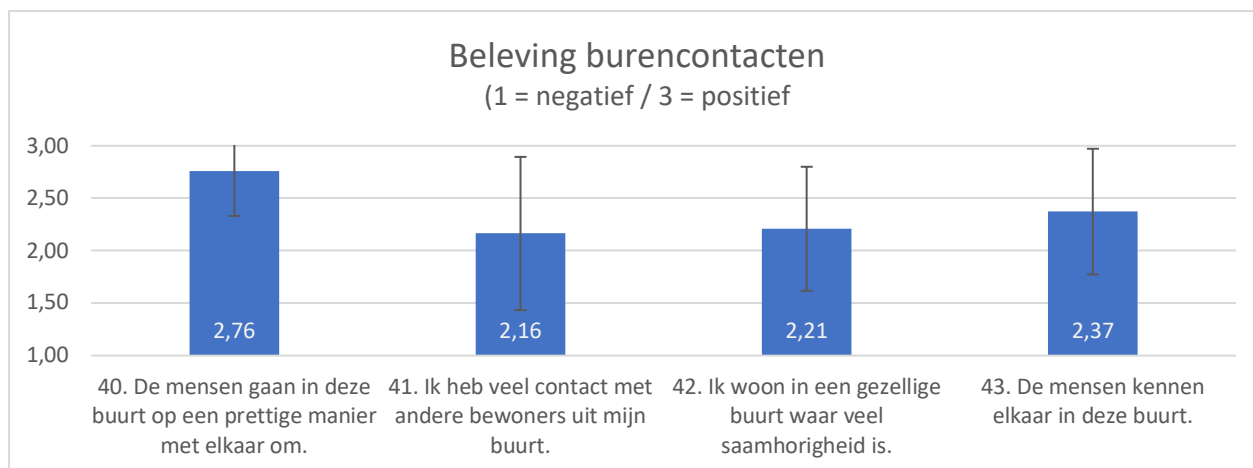
Uit de enquête blijkt dat 27% zijn of haar burens (bijna) dagelijks ziet en dat 55% zijn of haar burens minstens 1x per week ziet. In de provincie Groningen zijn deze cijfers respectievelijk 20% en 39% (Sociaal Planbureau Groningen, 2018). Zeven op de tien kent meer dan tien buurtgenoten bij naam. Over burenscontacten zei een van de bewoners: *“Er is een handjevol burens waar we iets meer mee omgaan, maar de meeste burens die zie je op straat en als het zo uitkomt”*

Het merendeel van de respondenten vindt dat de mensen in Reitdiep op een prettige manier met elkaar omgaan. Op schaal van drie is de gemiddelde score hierbij 2,76 (SD = 0,43). De beleving van de hoeveelheid burenscontact is wisselend (M = 2,16; SD = 0,73). Een op de vijf vindt dat hij/zij weinig contact heeft met andere bewoners. 45% is het hier deels mee eens en 35% is het hier niet mee eens.

Drie op de tien vindt Reitdiep een gezellige buurt is met veel saamhorigheid (M = 2,21; SD = 0,69). In Groningen is gemiddeld vier op de tien het mee eens. Verder is de helft van de respondenten het er deels mee eens dat de mensen in de wijk elkaar nauwelijks kennen (M = 2,37; SD = 0,6). In figuur 4.2 staat een overzicht van de scores per stelling. De grijze lijn geeft de standaarddeviatie aan.

Totaal:		67
Geslacht	Man:	35
	Vrouw:	31
	Anders:	1
Aantal per leeftijdsgroep	18-29:	4
	30-39:	17
	40-49:	18
	50-59:	19
	60-69:	9
	70+:	0
Opleidingsniveau	WO:	23
	HBO:	36
	MBO:	5
	Anders:	3
Aantal personen in huishouden	1 Persoon:	4
	2 Personen:	24
	3 Personen:	14
	4 Personen:	22
	5 Personen:	2
	6 Personen:	1
Netto inkomensklasse per inwoner (jaarlijks)	Lager dan €30.000:	0
	€30.000-€50.000:	14
	€50.000-€70.000:	21
	Meer dan €70.000:	22
	Zeg ik liever niet:	15
Aantal jaren op huidige adres:	0-4 jaar	25
	4-8 jaar	10
	Langer dan 8 jaar	32

Figuur 4.1: Demografische kenmerken

Figuur 4.2: Beleving burencontacten

In de interviews werd het volgende gezegd over de beleving van het burencontact: *“Het is niet zo dat het een hele sociale hechte wijk is waar iedereen de deur bij elkaar platloopt, maar ook zeker niet het omgekeerde op straatniveau.”* Een andere respondent zei: *“Het contact met mijn buren is uitstekend. Je loopt de deur niet bij elkaar plat, maar je bent er voor elkaar als het nodig is en af en toe organiseer je wat met mekaar.”*

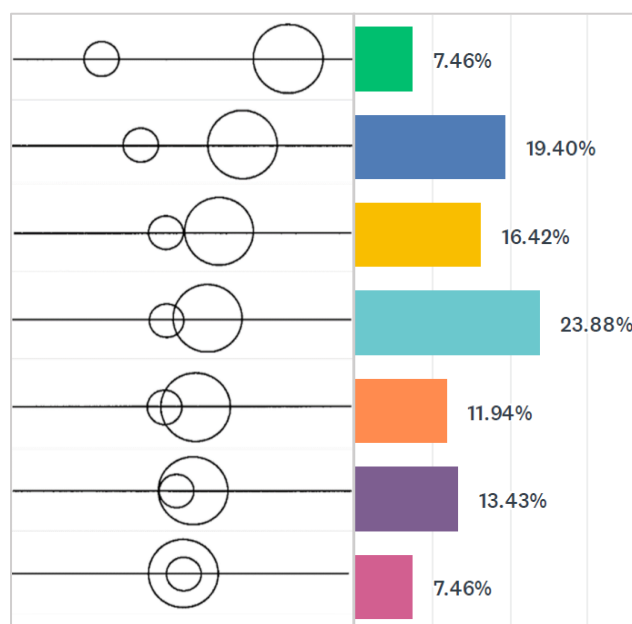
Aan de hand van de afbeelding in figuur 4.3 werd respondenten gevraagd in hoeverre ze zichzelf (kleine cirkel) als onderdeel van de wijk (grote cirkel) voelen. De reacties staan naast de afbeelding. Een op de vijf plaatst zichzelf binnen de buurt. De rest plaatst zichzelf in meer of mindere mate buiten het geheel plaatst. 43% plaatst zichzelf volledig buiten de wijk.

Informele hulp

Negen op de tien respondenten geeft of ontvangt informele hulp. Deze hulp bestaat hoofdzakelijk uit het bij de weg zetten van containers, het uitlenen van spullen en het oppassen op het huis, de huisdieren of de kinderen van de buren. Er is een redelijk hoge mate van bereidheid om iets met de buurt te delen of gezamenlijk aan te pakken. Hierbij scoort Reitdiep gemiddeld een 7 op schaal van 10 (SD = 1,98).

Deelname verenigingen

Twee derde van de respondenten is lid van een groep, vereniging of organisatie in de wijk. Hiervan is 55% lid van de wijkvereniging en 50% lid van een WhatsApp groep binnen de wijk. Een kwart hiervan is lid van een van de sportverenigingen in de wijk. Van de groep die geen lid is geeft meer dan de helft als reden dat er op dit moment geen groep, vereniging of organisatie is waarin hij/zij interesse heeft.

Figuur 4.3: Welk plaatje beschrijft het beste hoe u zich voelt als deel van de buurt?

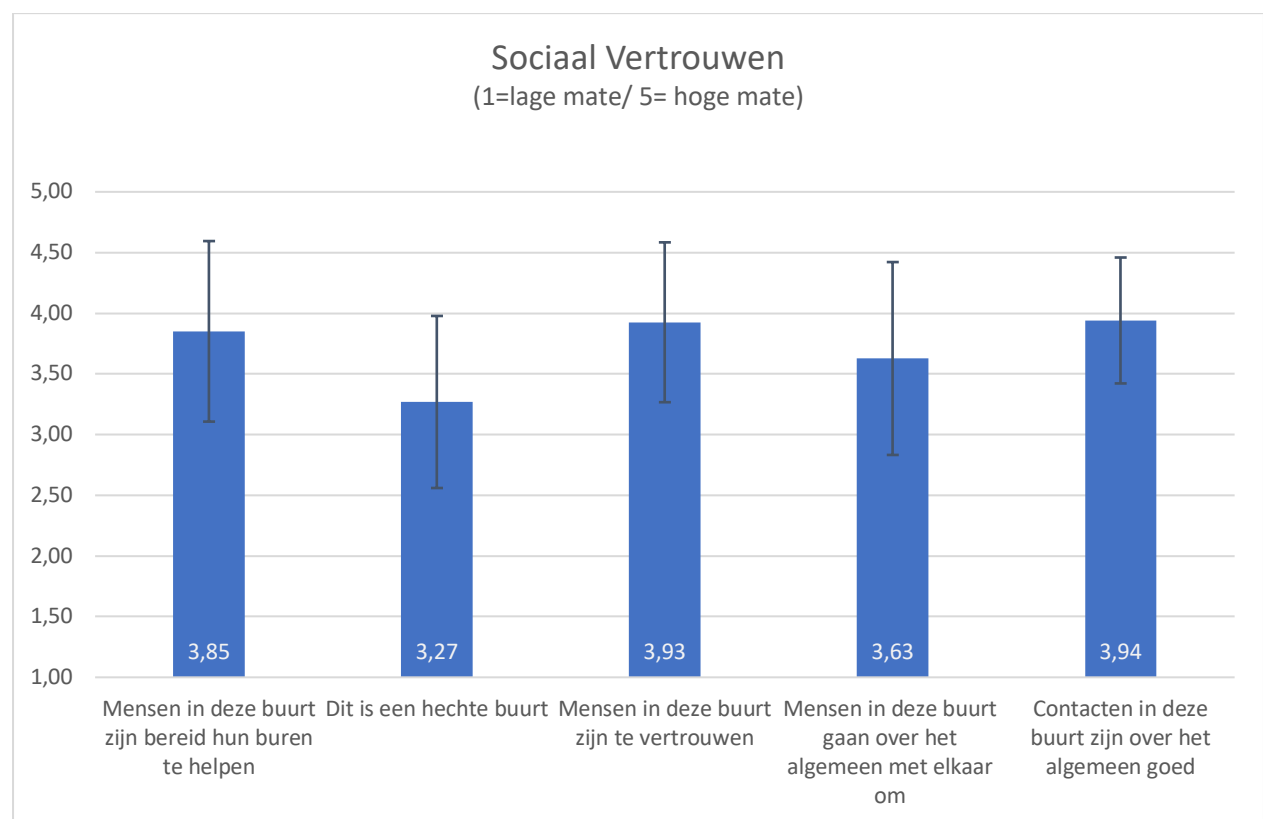
Algemeen vertrouwen

Er is een redelijk hoge mate van algemeen vertrouwen. Gemiddeld scoort Reitdiep een 7,6 op schaal van 10. Bij de stelling over vertrouwen is de gemiddelde score 7,6 (SD = 1,5). Bij de stelling over eerlijkheid is het gemiddelde 7,5 (SD = 1,65). Driekwart van de respondenten gaf bij beide stellingen een score boven de zeven. Het merendeel denkt dat mensen in het algemeen eerlijk en te vertrouwen zijn.

Sociaal vertrouwen

Op sociaal vertrouwen scoort Reitdiep gemiddeld een 3,7 op schaal van 5 met een gemiddelde standaarddeviatie van 0.68. De gemiddelde score per stelling is te zien in figuur 4.4. De grijze lijn geeft hierbij de standaarddeviatie aan.

De laagste score over sociaal vertrouwen is gegeven bij de stelling: *“Dit is een hechte buurt”*. In de interviews is hiernaar gevraagd. Hierop werd het volgende gezegd: *“[Reitdiep is] neutraal hecht wat mij betreft. Het is best een grote wijk dus verderop weet ik het minder, maar de mensen hier kennen elkaar wel.”* Een andere respondent zei: *“Redelijk [hecht], in ieder geval de stukjes. Dus niet als wijk als totaal.”*

Figuur 4.4: Stellingen sociale vertrouwen

Aangezien het onderzoek plaatsvond gedurende de COVID-19 pandemie is er in de interviews gevraagd of de respondenten het effect hiervan merken op de sociale contacten in de buurt. Uit de antwoorden lijkt het alsof de effecten hiervan beperkt te zijn. Er werd meerdere keren gezegd dat men juist iets meer contact heeft met de burens omdat er veel mensen thuiswerken. Ze maken vaker een wandeling in de pauze en komen dan burens tegen waarmee ze een praatje maken.

4.2.2 Wensen en behoeften

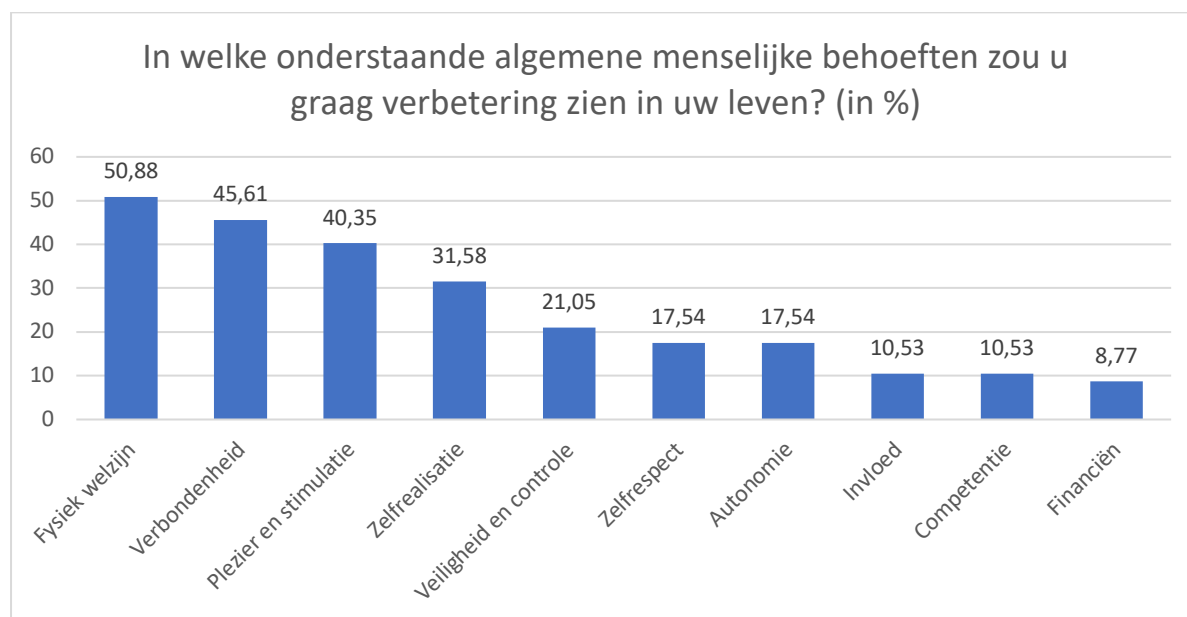
In deze paragraaf worden de resultaten van de tweede deelvraag besproken. Deze luidt als volgt: *Hoe kan de sociale cohesie, aan de hand van de wensen en behoeften van de bewoners, vergroot worden?*

In totaal zijn er 159 wensen benoemd. Gemiddeld zijn dit 2,4 wensen per persoon. Meer dan de helft van de bewoners (55%) willen meer groen in de wijk. Het merendeel van deze wensen bestond uit: meer groen, een park en de realisatie van de groene enclave. De groene enclave werd ook in een van de interviews genoemd. Hier werd duidelijk dat dit een stuk land is aan de rand van de wijk dat ingericht zou worden als park. Hier waren vijftien jaar geleden al plannen voor maar deze zijn nog niet gerealiseerd. Aansluitend bij meer groen in de wijk wil een vijfde van de bewoners graag meer speelvoorzieningen of speeltuinen zien.

45% van de bewoners wil een verbetering van de verkeerssituatie in de wijk. De meest benoemde items in deze categorie zijn: lagere snelheid (bij de school), betere verkeersveiligheid in de wijk, meer parkeergelegenheid en minder (overlast van) het verkeer.

Een kwart van de wensen ging over de behoefte aan meer activiteiten of contacten binnen de wijk. Andere wensen die vaker terugkwamen zijn meer/andere winkelveorzieningen in de wijk (negen keer) of meer horeca in de wijk (zeven keer). Een overzicht met alle wensen per categorie is te vinden in bijlage 3.

Aan de respondenten is gevraagd op welke gebieden zij verbetering willen zien in hun leven. Op nummer één staat lichamelijk/fysiek welzijn: *‘Voelen dat jouw lichaam gezond is en gezond wordt gehouden, je goed voelen in jouw lichaam’*. De helft van de respondenten wil hierin verbetering willen zien. Op de tweede plaats staat verbondenheid: *‘het gevoel hebben dat je regelmatig (diepgaand) contact hebt met mensen waar je om geeft en die om jou geven, je niet alleen voelen maar verbonden met anderen.’* 46% van de respondenten wil op dit gebied verbetering zien. Vier op de tien wil verbetering zien in plezier en stimulatie: *‘het gevoel hebben dat je genoeg genieten en plezier in je leven hebt, genoeg prikkels, je niet vervelen (TNO, 2020).’* De overige resultaten zijn te zien in figuur 4.5.

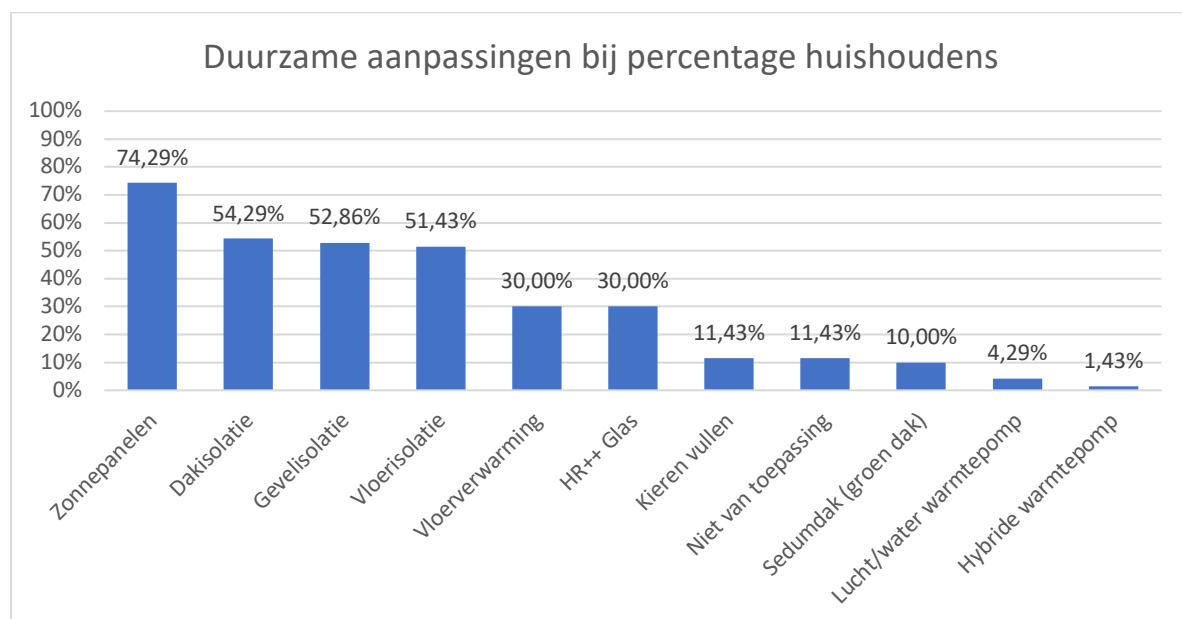
Figuur 4.5: behoefte aan verbetering per categorie

Aan de hand van de wensen en behoeften is literatuuronderzoek gedaan naar manieren om de sociale cohesie te verhogen. Molitor, Rossi, Branton, & Field (2011) onderzochten de invloed van kleinschalige wijkactiviteiten op het sociaal kapitaal van ouders. Het doel van deze wijkactiviteiten was het stimuleren van onderlinge banden en vertrouwen. Voorbeelden van deze activiteiten zijn bijeenkomsten om een veilige buurt te bevorderen, feesten en barbecues, creatieve activiteiten voor kinderen of activiteiten die een gezonde levensstijl promoten. Na drie jaar bleek dat ouders die dit soort evenementen bezochten meer sociaal kapitaal hadden en dat het vertrouwen binnen deze groep was toegenomen. Activiteiten als feesten, barbecues en activiteiten om een gezonde levensstijl te promoten sluiten aan bij verschillende wensen en behoeften uit de wijk. De duurzaamheidscommissie kan soortgelijke activiteiten organiseren om de cohesie te vergroten.

4.2.3 Duurzaamheid

In deze paragraaf worden de resultaten van de derde deelvraag besproken. Deze luidt als volgt: *Welke duurzame maatregelen zijn er in de wijk al genomen en welke redeneren worden gegeven voor het wel of niet investeren in deze maatregelen?*

Negen op de tien huishoudens heeft al een of meerdere duurzame maatregelen in de woning. Driekwart heeft zonnepanelen en de helft heeft een vorm van isolatie (dak, vloer of gevel). In figuur 4.6 is te zien welke maatregelen er zijn toegepast bij hoeveel procent van de woningen.

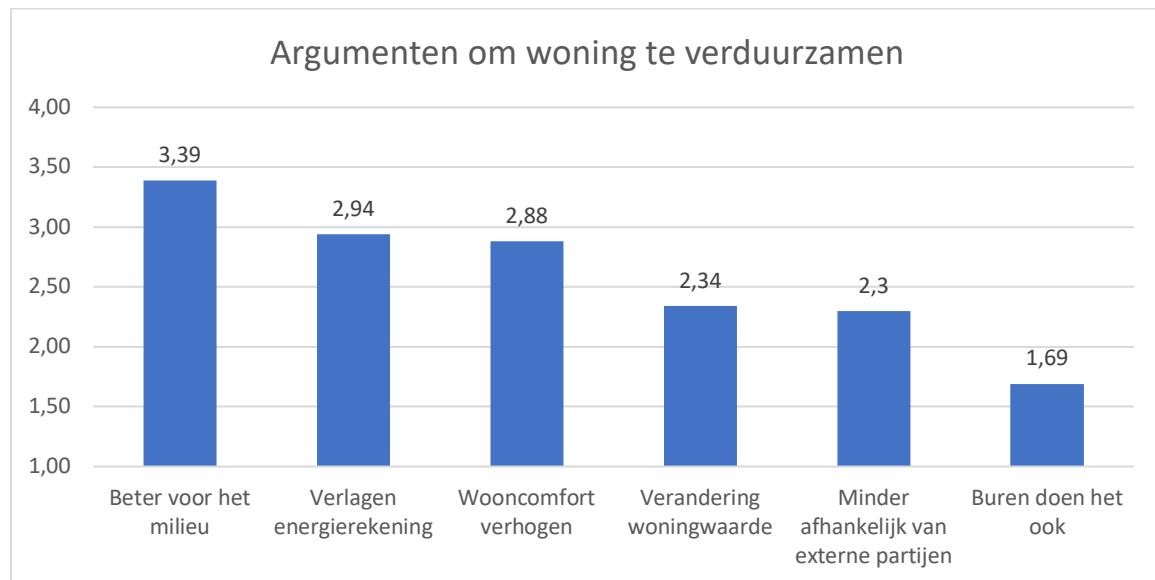
Figuur 4.6: Duurzame maatregelen bij percentage huishoudens

Zes op de tien de woningen worden verwarmd door middel van een cv-ketel, en drie op de tien door een gaskachel. De helft van de huishoudens kookt nog op gas, 27% kookt elektrisch en 22% met inductie.

Zeven op de tien respondenten zijn bekend met Duurzaamheidscommissie Reitdiep en zeven op de tien geeft aan interesse te hebben in duurzame maatregelen. Van de 30% die geen interesse heeft zegt de helft dat hij of zij al genoeg duurzame maatregelen heeft getroffen. 72% van de respondenten geeft aan concrete plannen te hebben om in de toekomst een of meer duurzame aanpassingen te maken. Hiervan wil 38% overstappen op elektrisch koken, wil 29% zonnepanelen installeren en is 23% van plan om een

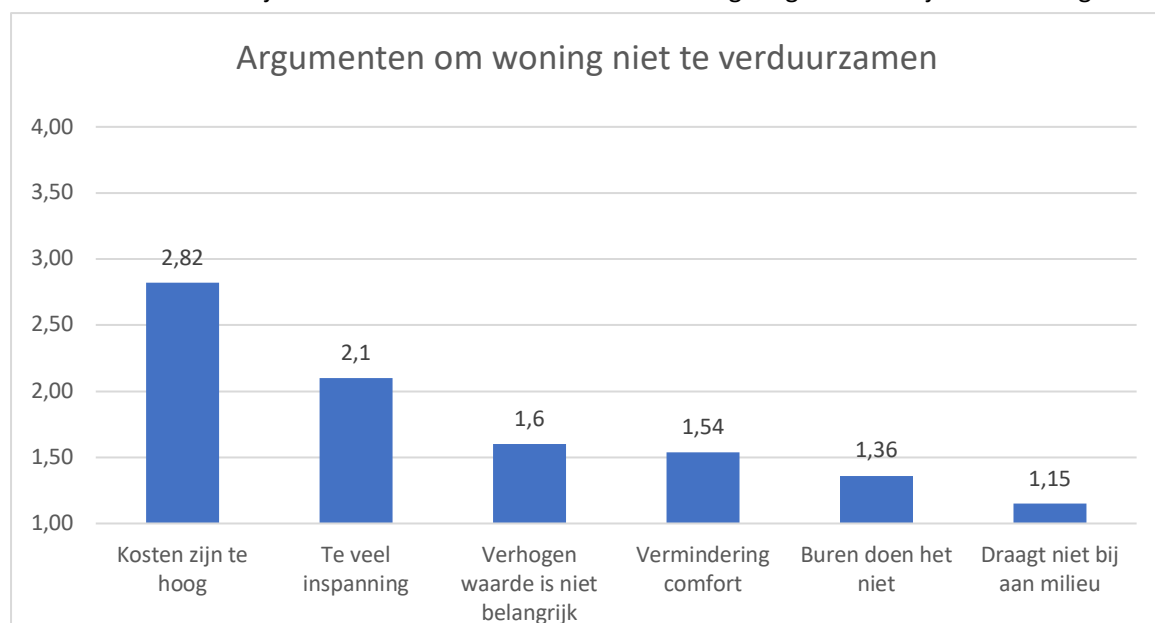
groen dak te nemen. 21% wil een hybride warmtepomp aanschaffen en 19% wil een lucht/water warmtepomp aanschaffen. Aan de groep zonder concrete plannen is gevraagd wat hun zou kunnen motiveren om duurzame aanpassingen te maken. De meest genoemde motivator was hierbij financieel voordeel.

Aan de hand van stellingen is gemeten hoe zwaar een aantal argumenten wegen bij de keuze voor het wel of niet verduurzamen van de woning.

Figuur 4.7: Argumenten om woning te verduurzamen

De argumenten die het zwaarste wegen om de woning te laten verduurzamen zijn: het is beter voor het milieu, het verlagen van de energierekening en het verhogen van het wooncomfort. Het argument dat de kleinste rol speelt is dat buren of bekenden hun woning verduurzamen. De gemiddelde scores op schaal van vier zijn te zien in figuur 4.7. De argumenten die het zwaarste wegen om de woning niet te (willen) laten verduurzamen zijn de kosten en de hoeveelheid. De overige argumenten zijn te zien in figuur 4.8.

Figuur 4.8: Argumenten om woning niet te verduurzamen

Uit de interviews blijkt dat men klimaatverandering een belangrijk thema vindt. Ook waren de respondenten het erover eens dat er snel iets moet gebeuren. Een respondent voegde hieraan toe: *Het is wel een afweging van duurzaamheidsbelang met andere belangen.*” Alle respondenten zijn het erover eens dat de verantwoordelijkheid voor de verduurzaming bij iedereen ligt en dat er een gezamenlijke aanpak nodig is waarbij mensen, bedrijven en de overheid samenwerken. Ze denken dat er in Reitdiep voldoende draagvlak is voor verduurzaming, maar dat het nog wel veel werk vereist. Een bewoner zei: *”Zeker moet het van bewoners zelf uitkomen, maar de omstandigheden moeten ook zodanig zijn dat ons die keuze misschien wat makkelijker gemaakt wordt dan dat het nu is.”*

Een van de respondenten heeft interesse in het reduceren van de gasafname, maar zegt daarbij: *”Ons verbruik is niet zodanig [...] dat de keuze voor mij heel makkelijk is om een warmtepomp of een hybride warmtepomp of een andere oplossing te kiezen. Dus ik heb onlangs met een klein beetje pijn in mijn hart, besloten om een nieuwe cv-ketel neer te zetten. [...] Ik maak graag wel een duurzame stap, maar financieel zag ik het nog niet zitten.”*

4.1.5. Enquête wijkvereniging Reitdiep

Vanuit de wijkvereniging is er een onderzoek gedaan naar de wensen en behoeften in de wijk ter bevordering van het woon- en leefklimaat. Hierin is aan bewoners gevraagd welke thema's zij belangrijk vinden voor het ontwikkelen van de wijk. Op deze enquête zijn 280 volledige reacties gekomen. De resultaten van deze enquête zijn opgevraagd en laten vergelijkbare resultaten zien. Meer groen in de wijk en ontmoeten en verbinden zijn de belangrijkste onderwerpen voor de bewoners. De grootste wens bij meer groen is de realisatie van de groene enclave als park. Bij de open vragen was verkeer en veiligheid het vaakst genoemde onderwerp (Wijkvereniging Reitdiep, 2021b). De resultaten komen in grote mate overeen.

5. CONCLUSIE

In dit hoofdstuk worden de deelvragen beantwoord om vervolgens een antwoord op de hoofdvraag te kunnen geven.

5.1 CONCLUSIE DEELVRAGEN

- *Hoe hoog is de huidige mate van sociale cohesie in de wijk?*

Er zijn aanwijzingen voor een hoge mate van sociale cohesie binnen Reitdiep. Op zowel participatie als op vertrouwen scoort Reitdiep redelijk goed. Men helpt elkaar, vindt dat mensen op een prettige manier met elkaar omgaan en ziet de burens met enige regelmaat. Aan de hand van de participatie en het vertrouwen zou daarom geredeneerd kunnen worden dat er een hoge mate van cohesie is. Toch laten deze variabelen geen volledig beeld zien omdat twee derde vindt dat hij/zij weinig contact heeft met buurtbewoners. Daarbij is meer dan de helft van de bewoners het er (deels) mee eens dat de mensen in de wijk elkaar nauwelijks kennen. Dit zegt iets over een gebrek aan kwaliteit in de contacten, wat volgens Schiefer en Van der Noll (2016) een essentieel element van sociale cohesie is. Een ander essentieel element is identificatie met de sociale entiteit. Uit de enquête blijkt dat het grootste deel van de bewoners zichzelf geen onderdeel van de buurt voelt. De interviews bevestigen dat de wijk als geheel niet erg hecht is.

Al met al kan er daarom niet geconcludeerd worden dat er een hoge mate van sociale cohesie is. Er lijkt wel een goede basis te zijn voor sociale cohesie omdat er regelmatig contact is en het onderlinge vertrouwen hoog ligt. In de kwaliteit van de contacten zal er eerst verbetering plaats moeten vinden voor dit zal uiteten in een hogere mate van cohesie. Wanneer de kwaliteit van de contacten hoger is zal men zich eerder als onderdeel van de wijk voelen en zal de sociale cohesie verbeteren.

- *Hoe kan de sociale cohesie, aan de hand van de wensen en behoeften uit de wijk, vergroot worden?*

Er zijn meerdere wensen in kaart gebracht. Op nummer een staat meer groen in de wijk. De realisatie van de groene enclave als park is hierbij een van de belangrijkste wensen. Op twee staat een betere verkeerssituatie in de wijk. Dit betekent meer parkeerplaatsen in de straat en een lagere verkeerssnelheid bij de school. Op nummer drie staat de wens voor meer speelplekken en/of speeltoestellen in de wijk. Als laatste is er de wens voor meer activiteiten in de wijk. Deze wensen komen overeen met de wensen die door de wijkvereniging geïdentificeerd zijn (Wijkvereniging Reitdiep, 2021b).

Er zijn drie algemene behoeften geïdentificeerd. De helft van de wijk wil zich op lichamelijk gebied gezonder voelen en zich beter voelen in zijn/haar lichaam. Daarnaast is er de behoefte aan meer contact met mensen die om hen geven. De derde behoefte is een verbetering in plezier en stimulatie. Mensen willen het gevoel hebben dat ze genoeg plezier hebben in het leven, genoeg prikkels hebben en dat ze zich niet vervelen.

De top drie wensen vereisen aandacht van de gemeente en zijn voor de duurzaamheidscommissie lastig te realiseren. De duurzaamheidscommissie kan hierin wel een rol spelen omdat ze in contact staan met de gemeente. Ze zouden bijeenkomsten kunnen organiseren waarbij de vormgeving van deze wensen met de bewoners wordt besproken. Met de ideeën uit deze bijeenkomsten kan de

duurzaamheidscommissie in overleg gaan met de gemeente over de uitvoering. Dit is een van de manieren waarop er aan de sociale cohesie gebouwd kan worden. Omdat deze wensen vanuit de wijk komen zullen bewoners sneller geneigd zijn om bij een bijeenkomst te komen. Daar ontmoeten buurtbewoners elkaar en dit is bevorderend voor de sociale cohesie (Molitor et al., 2011, TNO, 2020).

Een andere manier om aan de sociale cohesie te bouwen is het organiseren van activiteiten. Voorbeelden hiervan zijn een buurtbarbecue, een wekelijks koffie-uurtje in het wijkgebouw of een sport- en spelmiddag. Andere mogelijkheden zijn een wandelclub hardloopclub of fietsclub. Hiermee wordt ingespeeld op de wens voor meer activiteiten. Daarnaast sluiten veel van deze activiteiten aan bij een of meer behoeften. Een sport- spelmiddag kan bijvoorbeeld bijdragen aan een betere fysieke gezondheid, aan meer contact en aan meer plezier en stimulatie. Dit soort activiteiten zijn, in tegenstelling tot de grotere wensen, voor de duurzaamheidscommissie relatief makkelijker te realiseren en leveren net zo goed een bijdrage aan de sociale cohesie. Het bijwonen van een buurtactiviteit is namelijk gelinkt aan een hogere mate van sociaal kapitaal (Molitor et al., 2011).

- *Welke duurzame maatregelen zijn er in de wijk al genomen en welke redenen worden er gegeven voor het wel of niet nemen van deze beslissingen?*

Een hypothese was dat een gebrek aan interesse in de verduurzaming een rol kon spelen bij het gebrek aan participatie bij de duurzaamheidsactiviteiten. Dit lijkt niet te kloppen. Vanuit de wijk is er veel interesse in verduurzaming. Ook is de meerderheid bekend met de Duurzaamheidscommissie. Uit de enquête blijkt dat Reitdiep ook al goed onderweg is op het gebied van duurzaamheid. Bijna alle woningen hebben al een of meerdere duurzame maatregelen. Zonnepanelen en isolatie komen het vaakst voor. De meerderheid van de bewoners heeft daarnaast plannen om in de toekomst meer duurzame aanpassingen aan de woning te maken. Redenen om de woning te verduurzamen zijn met name omdat het goed is voor het milieu en om de energierekening te verlagen. Dit sluit aan bij de theorie uit de literatuur dat het altruïstische aspect zwaarder weegt dan het financiële aspect (Dietz, 2015). Sociale wenselijkheid kan hierbij echter een rol spelen. De belangrijkste redenen om de woning niet te verduurzamen zijn hoge kosten en omdat het veel inspanning kost. Op deze redenen kan de duurzaamheidscommissie inspelen.

Een belangrijke vondst voor de Gemeente Groningen en voor het Making-City project is dat er nog veel woningen gebruik maken van gas, voor zowel het verwarmen van de woning als voor het koken. De Gemeente Groningen wil in 2035 de gaskraan dicht draaien. Dit betekent dat er in Reitdiep de komende jaren nog veel winst te behalen valt op dit gebied. Al met al is er daarom voldoende werk voor de duurzaamheidscommissie.

5.2 CONCLUSIE ONDERZOEKSVRAAG

- *Op welke manier kan Duurzaamheidscommissie Reitdiep de sociale cohesie in de wijk Reitdiep vergroten, zodat de bereidheid tot participatie van de bewoners bij de duurzaamheidsactiviteiten groter wordt?*

Het doel van dit onderzoek was het in kaart brengen van de sociale cohesie in de wijk en het identificeren van middelen om de cohesie te vergroten. Op het gebied van sociale cohesie missen twee essentiële elementen. Voor veel bewoners voelt het niet alsof zij onderdeel zijn van de wijk. Deze identificatie met de sociale entiteit is van belang voor het creëren van sociale cohesie. Daarnaast valt in de kwaliteit van de contacten winst te behalen.

De middelen die de duurzaamheidscommissie in kan zetten om de cohesie te vergroten zijn gericht op het verbeteren van de kwaliteit van de contacten, omdat hier de meeste behoefte aan is. Er is een goede basis voor sociale cohesie en door in te spelen op de kwaliteit van de contacten zullen mensen zich meer als deel van de wijk gaan voelen waardoor er meer sociale cohesie ontstaat. Aan de kwaliteit van de contacten werken kan door mensen samen te brengen bij activiteiten die aansluiten bij de wensen uit de wijk. Om in te spelen op de grote wensen, als de aanleg van een (speel)park of het verbeteren van de verkeersveiligheid, zal de duurzaamheidscommissie met de wijkvereniging en de gemeente in overleg moeten. Op de lange termijn kan een park een ontmoetingsplek worden en zo de sociale cohesie verhogen. Een middel dat de duurzaamheidscommissie zelf in kan zetten om in te spelen op de sociale cohesie is het organiseren van activiteiten. Voorbeelden hiervan zijn het organiseren van een sportdag, buurtbarbecue of koffie-uurtje. Andere mogelijkheden zijn het opzetten van een wandel- of fietsclub. Deze activiteiten zijn laagdrempelige voor de bewoners en dragen bij aan het creëren van de sociale cohesie. Op termijn zal dit de bereidheid tot participatie bij de duurzaamheidsactiviteiten kunnen vergroten.

DISCUSSIE

Het onderzoek is opgesteld aan de hand van uitgebreid literatuuronderzoek om te garanderen dat er vanuit verschillende hoeken naar de sociale cohesie is gekeken. Aangezien er nog geen cijfers over de cohesie in Reitdiep bekend waren biedt dit onderzoek een goed startpunt voor eventuele vervolgonderzoeken.

Verschillende (onverwachte) omstandigheden hebben invloed gehad op het resultaat van het onderzoek. De invloed van COVID-19 is lastig in te schatten. Contacten zijn een onderdeel van sociale cohesie en deze zijn door de pandemie beperkt. In de interviews werd beweerd dat er meer straatcontact was in de wijk. Dit kan een vertekend beeld geven van de frequentie van de burenccontacten, terwijl de kwaliteit van contacten vanwege de maatregelen juist verslechterd kan zijn. Vanwege het lage aantal interviews kan hier echter geen conclusie uit getrokken worden. De maatregelen bemoeilijkten de dataverzameling. In een vervolgonderzoek kunnen meer interviews een beter inzicht geven in de kwaliteit van de contacten.

De enquête had een lage respons wat invloed heeft op de kwaliteit van het onderzoek. Vanwege de gezamenlijke enquête was deze vrij lang, waardoor mensen wellicht sneller geneigd waren om het onderzoek niet te voltooien. Een andere verklaring kan zijn dat er recent een soortgelijk onderzoek is gedaan vanuit de wijkvereniging. Dat onderzoek liep deels parallel aan dit onderzoek. Tegelijkertijd gaf dit de mogelijkheid om de resultaten te vergelijken. Deze kwamen grotendeels overeen wat bijdraagt aan de betrouwbaarheid van dit onderzoek. Een derde verklaring kan de non-response bias zijn. Dit komt voor wanneer de groep die de enquête niet heeft ingevuld aanzienlijk verschilt van de groep die de enquête wel heeft ingevuld (Turk, Heneghan & Nunan, 2019). Aangezien de enquête gaat over verduurzaming zijn mensen met interesse hierin, eerder geneigd om te reageren. Als iemand hier niet in gelooft zal hij/zij minder snel geneigd zijn om de enquête in te vullen. Vanwege de kleine respons is het lastig om dit uit te sluiten.

De mixed-method benadering is geschikt voor het in kaart brengen van sociale cohesie. In dit onderzoek is het vertrouwen in de duurzaamheidscommissie niet gemeten. Voor een volgend onderzoek is dit nuttig omdat dit een belangrijke factor is in de bereidheid tot participatie (Koirala et al., 2018). Voor een volgend onderzoek is het advies om een kortere enquête te gebruiken die alleen de sociale cohesie peilt. Ook wordt aanbevolen om voor alle stellingen dezelfde likert schaal te gebruiken. Dit maakt zowel het invullen van de enquête als het interpreteren van de data makkelijker.

Ondanks de beperkingen is belangrijkste dat het onderzoek bruikbaar is voor de duurzaamheidscommissie. De wensen uit de wijk zijn duidelijk. Door middel van de aanbevolen activiteiten kan de commissie aan de sociale cohesie werken wat bij zal dragen aan de participatie bij de duurzaamheidscommissie.

AANBEVELINGEN

Er zijn verschillende activiteiten voorgesteld die bij kunnen dragen aan de sociale cohesie in de wijk.

Concreet zijn de volgende punten het meest waardevol om op in te zetten:

- Het organiseren van bijeenkomsten rondom de onderwerpen meer groen in de wijk, verkeer en veiligheid en de aanleg van speelvoorzieningen, waarbij in overleg met de bewoners op een rij wordt gezet wat de exacte wensen zijn voor de realisatie van deze wensen. Wanneer dit duidelijk is kan de Duurzaamheidscommissie met de gemeente in overleg gaan over de uitvoering hiervan. Deze bijeenkomsten zorgen voor onderling contact tussen bewoners wat de sociale cohesie zal bevorderen.
- Het organiseren van laagdrempelige activiteiten die gericht zijn op het bevorderen van contact tussen bewoners. Voorbeelden hiervan zijn een buurtbarbecue, koffie-uurtje een spel- en sportdag of verschillende sportclubjes. Deze activiteiten zijn voor bewoners makkelijker om te bezoeken dan een duurzaamheid gerelateerde activiteit omdat er hierbij geen kosten of beslissingen aan verbonden zitten. Tegelijk spelen ze in op verschillende wensen en behoeften uit de wijk en zullen ze bijdragen aan de sociale cohesie.
- Om meer inzicht te krijgen in de sociale cohesie is het advies om een vervolgonderzoek te doen dat zich alleen richt op de sociale cohesie, met name op de kwaliteit van de relaties in de wijk. De wensen en behoeften uit de wijk zijn duidelijk. In de kwaliteit van de contacten ontbreekt echt nog inzicht. In een vervolgonderzoek kan duidelijk worden gemaakt wat men precies mist in de contacten. Om in een vervolgonderzoek de respons te vergroten wordt aanbevolen om de enquête korter te maken en om de hele wijk te onderzoeken.

LITERATUURLIJST/BIBLIOGRAFIE

- AlleCijfers. (2021a, oktober 13). *Héél véél informatie over Reitdiep (update 2021!)* [Dataset]. AlleCijfers.
<https://allecijfers.nl/buurt/reitdiep-groningen/#:%7E:text=Kaart%20van%20de%20wijk%20Nieuw,%3A%20Westpark%2C%208%3A%20Hoendiep>
- AlleCijfers. (2021b, oktober 21). *Héél véél informatie over Groningen (update 2021!)* [Dataset]. AlleCijfers.
<https://allecijfers.nl/gemeente/groningen/#inkomen>
- Aronson, E., & Wilson, T. D. (2014). *Sociale psychologie* (8ste ed.). Pearson.
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2011). *Meetlat sociaal kapitaal*. <https://www.cbs.nl/-/media/imported/documents/2011/48/2011--meetlat-sociaal-kapitaal-pub.pdf?la=nl-nl>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2015). *Sociale samenhang: Wat ons bindt en verdeelt*.
<https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2015/45/sociale-samenhang-2015-wat-ons-bindt-en-verdeelt>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2020, 7 mei). *Uitstoot broeikasgassen 3 procent lager in 2019*.
<https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/19/uitstoot-broeikasgassen-3-procent-lager-in-2019>
- De Kam, G., & Needham, D. B. (2003). *Een hele opgave: Over sociale cohesie als motief bij stedelijke herstructurering*. NETHUR. <http://repository.ubn.ru.nl/bitstream/2066/67353/1/67353.pdf>
- Dietz, T. (2015). Altruism, self-interest, and energy consumption. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 112(6), 1654–1655. <https://doi.org/10.1073/pnas.1423686112>
- European Union. (2017, 15 maart). *What is Horizon 2020?* Horizon 2020 - European Commission.
<https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/what-horizon-2020>
- Gemeente Groningen. (z.d.). *Wijkenergieplannen | Gemeente Groningen*.
<https://gemeente.groningen.nl/wijkenergieplannen>
- Gemeente Groningen. (2019, februari). *Wijkenergievisie aargasvrij Reitdiep*.
<https://gemeente.groningen.nl/sites/default/files/Reitdiep-Wijkenergievisie-.pdf>

- Gullstrom, C., & Kort, J. (2019, juni). *Enabling sharing and resource efficiency among neighbors by comparing trust and social cohesion in Sweden and the Netherlands*. 68–69.
<https://6thiwse.sites.uu.nl/wp-content/uploads/sites/460/2019/06/List-of-abstracts-IWSE6-Version-20190624.pdf>
- Hanzehogeschool Groningen. (z.d.). *Kenniscentrum NoorderRuimte*. Hanze.nl. Geraadpleegd op 7 april 2021, van <https://www.hanze.nl/nld/onderzoek/kenniscentra/kenniscentrum-noorderruimte>
- HIER Opgewekt. (z.d.). *Over lokale initiatieven*. <https://www.hieropgewekt.nl/lokale-initiatieven/over-lokale-initiatieven>
- Hoffman, S. M., & High-Pippert, A. (2010). From private lives to collective action: Recruitment and participation incentives for a community energy program. *Energy Policy*, 38(12), 7567–7574.
<https://doi.org/10.1016/j.enpol.2009.06.054>
- Holman, I. (2020, 9 september). *Lokale binding en participatie*. Sociaal Planbureau Groningen.
 Geraadpleegd op 4 april 2021, van <https://sociaalplanbureaugroningen.nl/lokale-binding-en-participatie-2/>
- Hooghe, M., Bircan, T., & Vanhoutte, B. (2009, oktober). *Technical Report for the Social Cohesion Survey Flanders 2009 (SCIF 2009)*. https://www.researchgate.net/profile/Marc-Hooghe-2/publication/268337472_Technical_Report_for_the_Social_Cohesion_Survey_Flanders_2009_SCIF_2009/links/546dd2910cf2193b94c5d0c6/Technical-Report-for-the-Social-Cohesion-Survey-Flanders-2009-SCIF-2009.pdf
- Huygen, A., & De Meere, F. (2008, april). *De invloed en effecten van sociale samenhang*. Verwey-Jonker Instituut. https://www.verwey-jonker.nl/doc/vitaliteit/De%20invloed%20en%20effecten%20van%20sociale%20samenhang_1169.pdf
- Kalkbrenner, B. J., & Roosen, J. (2016). Citizens' willingness to participate in local renewable energy projects: The role of community and trust in Germany. *Energy Research & Social Science*, 13, 60–70. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2015.12.006>

- Koirala, B. P., Araghi, Y., Kroesen, M., Ghorbani, A., Hakvoort, R. A., & Herder, P. M. (2018). Trust, awareness, and independence: Insights from a socio-psychological factor analysis of citizen knowledge and participation in community energy systems. *Energy Research & Social Science*, 38, 33–40. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2018.01.009>
- Making City. (2019). *The Making-City project – Making City*. <http://makingcity.eu/the-project/>
- Molitor, F., Rossi, M., Branton, L., & Field, J. (2011). Increasing social capital and personal efficacy through small-scale community events. *Journal of Community Psychology*, 39(6), 749–754. <https://doi.org/10.1002/jcop.20452>
- Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur. (2018, december). *Warm aanbevolen: Naar een CO2-arme verwarming van de gebouwde omgeving*. <https://www.rli.nl/publicaties/2018/advies/warm-aanbevolen>
- Rijksoverheid. (2020, 22 januari). *Wat is het Klimaatakkoord?* Klimaatverandering | Rijksoverheid.nl. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/klimaatverandering/klimaatakkoord/wat-is-het-klimaatakkoord>
- Schiefer, D., & Van der Noll, J. (2016). The Essentials of Social Cohesion: A Literature Review. *Social Indicators Research*, 132(2), 579–603. <https://doi.org/10.1007/s11205-016-1314-5>
- Schmeets, H., & Exel, J. (2020, 31 juli). *Vertrouwen, maatschappelijk onbehagen en pessimisme*. Centraal Bureau voor de Statistiek. <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2020/vertrouwen-maatschappelijk-onbehagen-en-pessimisme?onepage=true>
- Sociaal en Cultureel Planbureau. (2015, december). *Informele hulp: Wie doet er wat?* https://www.scp.nl/binaries/scp/documenten/publicaties/2015/12/15/informele-hulp-wie-doet-er-wat/Informele_hulp.pdf
- Sociaal Planbureau Groningen. (2017, december). *Sociale samenhang in Groningen*. <https://sociaalplanbureau groningen.nl/wordpress/wp-content/uploads/2017/12/Paneluitvraag-Sociale-Cohesie-Sociale-samenhang-in-Groningen-2013.pdf>

- Sociaal Planbureau Groningen. (2018, februari). *Sociale veerkrachtmonitor Groningen – Sociale participatie*. <https://sociaalplanbureau Groningen.nl/wordpress/wp-content/uploads/2018/02/Feitenblad-sociale-contacten.pdf>
- TNO. (2020, maart). *Samen lokaal in beweging*.
<http://publications.tno.nl/publication/34636460/jYwPM2/TNO-2020-P10323.pdf>
- Turk, A., Heneghan, C., & Nunan, D. (2019, 14 november). *Non-response bias*. Catalog of Bias.
<https://catalogofbias.org/biases/non-response-bias/>
- Van Beuningen, J., & Schmeets, H. (2012). Developing a Social Capital Index for the Netherlands. *Social Indicators Research*, 113(3), 859–886. <https://doi.org/10.1007/s11205-012-0129-2>
- Van der Schoor, T., & Scholtens, B. (2015). Power to the people: Local community initiatives and the transition to sustainable energy. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 43, 666–675.
<https://doi.org/10.1016/j.rser.2014.10.089>
- Van Oorschot, W., Arts, W., & Gelissen, J. (2006). Social Capital in Europe. *Acta Sociologica*, 49(2), 149–167. <https://doi.org/10.1177/0001699306064770>
- Verhoeven, N. (2018). *Wat is onderzoek?* (6de ed.). Boom Lemma.
- Walker, G., Devine-Wright, P., Hunter, S., High, H., & Evans, B. (2010). Trust and community: Exploring the meanings, contexts and dynamics of community renewable energy. *Energy Policy*, 38(6), 2655–2663. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2009.05.055>
- Wierling, A., Schwanitz, V., Zeiß, J., Bout, C., Candelise, C., Gilcrease, W., & Gregg, J. (2018). Statistical Evidence on the Role of Energy Cooperatives for the Energy Transition in European Countries. *Sustainability*, 10(9), 3339. <https://doi.org/10.3390/su10093339>
- Wijkvereniging Reitdiep. (2021a, februari 11). *Duurzaamheid Reitdiep*. <http://www.reitdiepwijk.nl/duurzaamheid-reitdiep/>
- Wijkvereniging Reitdiep. (2021b, maart). *Visie voor de wijk Reitdiep*.

BIJLAGE 1: ENQUÊTE REITDIEP

WELKOM BIJ DE ENQUÊTE

Allereerst willen wij u hartelijk danken voor uw deelname aan ons onderzoek. In het kader van het Europese project Making City is de Hanzehogeschool samen met Duurzaamheidscommissie Reitdiep bezig met een onderzoek waarin we kijken hoe de bewoners van de wijk Reitdiep denken over een aantal onderwerpen die van belang zijn voor de buurt. De vragen in deze enquête hebben betrekking op verduurzaming en sociale relaties in de buurt.

Het invullen van deze enquête neemt ongeveer 20 minuten van uw tijd in beslag. Alle vragen dienen ingevuld te worden om de enquête te kunnen voltooien. **Onder de deelnemers verloten we 3x een Nationale Tuinbon t.w.v. €25!**

Goed om te weten:

- Uw gegevens worden anoniem verwerkt en er zal vertrouwelijk om worden gegaan met de data.
- Als u kans wilt maken op een Nationale Tuinbon, wordt u aan het eind van de enquête gevraagd om uw emailadres. Deze zal uitsluitend voor dit doeleinde worden gebruikt. Nadat de winnaars zijn bepaald, worden alle emailadressen gewist.
- U kunt te allen tijde uw toestemming voor dit onderzoek intrekken en uw gegevens laten verwijderen. Neem hiervoor contact op met de projectleider (zie onder)
- U heeft het recht een klacht in te dienen over de verwerking van uw gegevens bij de Autoriteit Persoonsgegevens.

Voor meer informatie over het project Making City, kijk op www.makingcity.eu. Mocht u nog vragen of opmerkingen hebben over het onderzoek, dan kunt u contact opnemen met de projectleider Cyril Tjahja via c.tjahja@pl.hanze.nl

Nogmaals hartelijk dank voor uw deelname aan dit onderzoek!

1. Woont u in Reitdiep?

54. Ja

55. Nee

2. Bent u een man of een vrouw?

- Man
- Vrouw
- Anders
- Zeg ik liever niet

3. Wat is uw leeftijd?

- 18-29 jaar
- 30-39 jaar
- 40-49 jaar
- 50-59 jaar
- 60-69 jaar
- 70+

4. Wat is uw voornaamste tijdsbesteding?

- Student
- Werkende
- Gepensioneerde
- Anders, namelijk: ...

5. Wat is uw hoogst afgeronde opleidingsniveau?

- Lager onderwijs
- Middelbaar onderwijs

- MBO
- HBO
- Universitair
- Anders, namelijk: ...

6. Wat is uw burgerlijke staat?

- Alleenstaand
- Samenwonend
- Gehuwd
- Gescheiden
- Verweduwd
- Anders, namelijk: ...

7. Uit hoeveel personen bestaat uw huishouden?

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7 of meer

8. Heeft u kinderen? Zo ja, in welke leeftijdsgroep valt uw kind/vallen uw kinderen?

- Nee, geen kinderen
- Ja, 1 of meer kind(eren) van 15 jaar of jonger
- Ja, 1 of meer kind(eren) ouder dan 15 jaar

9. Wat is jaarlijks het netto totale inkomen van uw huishouding?

- Lager dan € 30.000
- €30.000 - €50.000
- €50.000 - €70.000
- Meer dan €70.000
- Zeg ik liever niet

10. Hoelang woont u op uw huisadres?

- Tussen 0 en 4 jaar
- Tussen 4 en 8 jaar
- Langer dan 8 jaar

11. Waarom bent u hier destijds komen wonen? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Ik wilde kleiner wonen
- Ik wilde groter wonen
- Veranderingen in de huishoudenssamenstelling
- Woning met minder onderhoud
- Van koop- naar huurwoning
- Van huur- naar koopwoning
- Inkomen verbeterde
- Inkomen verslechterde
- Gezondheid wordt slechter
- Betere medische voorzieningen
- Ligging van de buurt
- Goede mobiliteitsvoorzieningen
- Goede vrijetijdsvoorzieningen
- Mooie omgeving
- Minder overlast
- Meer rust

- Veilig gevoel
- Dichter bij werk
- Dichter bij studie
- Dichter bij familie en/of vrienden
- Gemeenschapsgevoel
- Anders, namelijk: ...

12. Bent u huurder of huiseigenaar?

- Huurder
- Huiseigenaar

13. In wat voor soort huis woont u?

- Vrijstaand huis
- Rijtjeshuis
- 2 onder 1 kap
- Hoekwoning
- Appartement

14. Hoe gelukkig bent u met het leven in deze buurt?

Helemaal niet gelukkig

Heel gelukkig

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

15. Wat vindt u van uw buurt? Is deze erop vooruit- of achteruitgegaan de afgelopen jaren?

- Achteruit (ga naar vraag 17)
- Gelijk gebleven (ga naar vraag 18)
- Vooruit (ga naar vraag 16)

16. In welk opzicht is de buurt erop vooruitgegaan?

17. In welk opzicht is de buurt erop achteruitgegaan?

--

18. Welk energielabel heeft uw woning?

- A
- B
- C
- D
- E
- F
- G
- Geen label
- Weet ik niet

19. Heeft u interesse in duurzame maatregelen voor uw huis?

- Ja
- Nee, waarom niet?...

20. Wat is er binnen en rondom uw woning al gedaan wat betreft verduurzaming? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Gevelisolatie
- Vloerisolatie
- Dakisolatie
- Lucht/water warmtepomp
- Driedubbelglas/HR++ Glas
- Zonnepanelen
- Thermische zonnecollectoren
- Kieren vullen
- Hybride warmtepomp

- Vloerverwarming
- Sedumdak (groen dak)
- Anders, namelijk: ...
- Niet van toepassing

21. Bent u van plan om in de toekomst (meer) duurzame aanpassingen aan uw woning te maken?

- Ja (ga naar vraag 22)
- Nee (ga naar vraag 23)

22. Welke duurzame woningaanpassingen bent u van plan te maken?

- Gevelisolatie
- Vloerisolatie
- Dakisolatie
- Lucht/water warmtepomp
- Driedubbelglas/HR++ Glas
- Zonnepanelen
- Thermische zonnecollectoren
- Kieren vullen
- Hybride warmtepomp
- Vloerverwarming
- Sedumdak (groen dak)
- Elektrisch koken
- Anders, namelijk: ...

23. Wat zou u motiveren om in de toekomst duurzame aanpassingen te maken?

--

24. Op welke manieren wordt het klimaat in uw woning geregeld?

- Condenserende combiketel
- Stadsverwarming
- Warmtepomp
- Houtkachel
- Elektrische kachel
- Gasgestookte kachel
- Airconditioning
- Anders, namelijk:
- Niet van toepassing

25. Wat voor kookstelsel gebruikt u?

- Gas
- Elektrisch
- Halogeen
- Inductie
- Biomassa
- Anders, namelijk: ...

26. Wat voor soort verlichting heeft uw huis? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Gloeilamp
- Spaarlamp
- LED
- Anders, namelijk: ...

27. Geef per onderstaand argument aan in hoeverre dit voor u een reden is de woning wel te willen (laten) verduurzamen.

	Volledig van toepassing	Redelijk van toepassing	Enigszins van toepassing	Niet van toepassing
Het verlagen van de energierekening				
Buurtbewoners/bekenden verduurzamen hun woning ook				
Beter voor het milieu				
Het wooncomfort verhogen				
Minder afhankelijk zijn van externe partijen (bijv. gas- en elektriciteitsprijzen)				
Verandering van woningwaarde				
Anders, namelijk:				

28. Geef per onderstaand argument aan in hoeverre dit voor u een reden is de woning niet te willen (laten) verduurzamen.

	Volledig van toepassing	Redelijk van toepassing	Enigszins van toepassing	Niet van toepassing
Het kost te veel inspanning om mijn woning te verduurzamen				
Buurtbewoners/bekenden doen het ook niet				
Kosten van de investering zijn te hoog				
Een duurzame woning draagt niet bij aan het verbeteren van het milieu				
Vermindering van het wooncomfort				
Het verhogen van de waarde van mijn woning is niet belangrijk.				
Anders, namelijk:				

29. Bent u bekend met Duurzaamheidscommissie Reitdiep?

- Nee
- Ja, namelijk via: ...

30. Bent u bekend met de wijkenergievisie voor Reitdiep?

- Nee
- Ja, namelijk via: ...

Duurzaamheidscommissie Reitdiep wil graag inzicht hebben in welke duurzame aanpassingen er door bewoners zijn gedaan aan hun woningen, zodat ze zicht hebben op de verduurzaming in de wijk.

31. Zou u bereid zijn om de aanpassingen aan uw woning jaarlijks door te geven aan de duurzaamheidscommissie?

- Ja (ga naar vraag 32)
- Nee (ga naar vraag 33)

32. Wat is volgens u de beste manier om deze wijzigingen door te geven?

- Een enquête
- Telefonisch
- Face-to-face
- Anders, namelijk: ...

33. Wekt uw woning meer energie op dan dat u verbruikt?

- Ja (ga naar vraag 34)
- Nee (ga naar vraag 35)

34. Waar gebruikt u deze overige energie voor?

--

35. Bent u bekend met de mogelijkheden voor collectieve energieopslag in een wijk? Zo ja, met welke mogelijkheden bent u bekend?

- Nee
- Ja, namelijk via: ...

36. Zou u meer informatie willen ontvangen met betrekking tot collectieve energieopslag? Zo ja, op welke manier wilt u deze informatie ontvangen?

- Nee
- Ja, licht toe: ...

37. Zou u openstaan voor het delen van opgewekte energie in uw wijk?

- Ja, omdat: ...
- Nee, omdat: ...

38. Ik zie mijn burenen...

- (Bijna) Dagelijks
- Minstens 1x per week, maar niet dagelijks
- Minstens 1x per maand, maar niet wekelijks
- Minder dan 1x per maand
- Zelden of nooit

39. Hoeveel mensen in uw buurt kent u bij naam? (inclusief burenen)

- Ik ken niemand bij naam
- Ik ken 1 – 3 mensen bij naam
- Ik ken 4 – 6 mensen bij naam
- Ik ken 7 – 9 mensen bij naam
- Ik ken 10 – 12 mensen bij naam
- Ik ken meer dan 12 mensen bij naam

40. De mensen gaan in deze buurt op een prettige manier met elkaar om.

- Niet mee eens
- Deels mee eens
- Mee eens

41. Ik heb weinig contact met andere bewoners uit mijn buurt.

- Niet mee eens
- Deels mee eens
- Mee eens

42. Ik woon in een gezellige buurt waar veel saamhorigheid is.

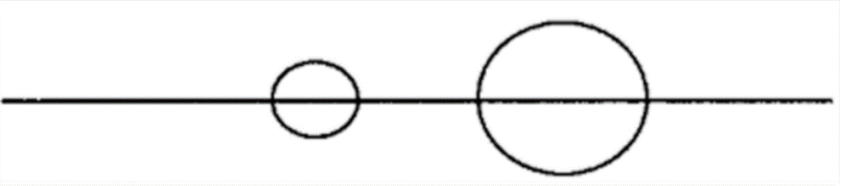
- Niet mee eens
- Deels mee eens
- Mee eens

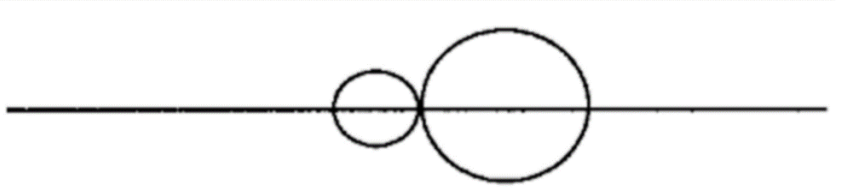
43. De mensen kennen elkaar nauwelijks in deze buurt.

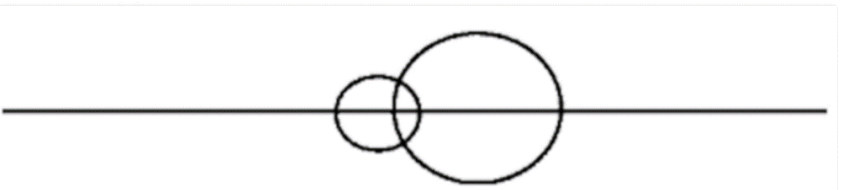
- Niet mee eens
- Deels mee eens
- Mee eens

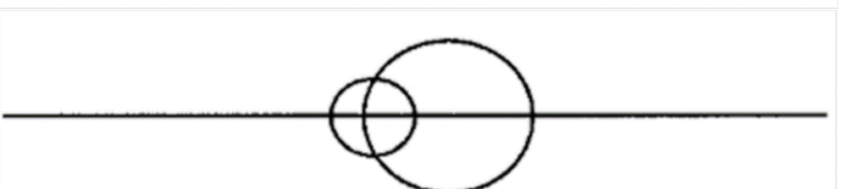
44. Welk plaatje beschrijft het beste hoe u zich voelt als deel van de buurt? (de kleine cirkel bent u, de grote is de buurt). Kies het plaatje dat het beste past bij uw gevoel.

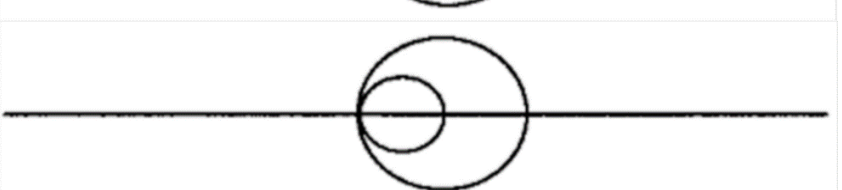
-

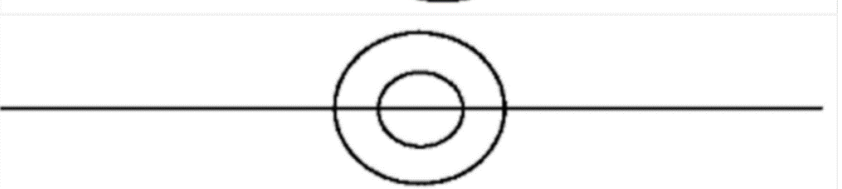
-

-

-

-

-

-

45. Helpt u uw buren (buurtgenoten) wel eens op helpen ze u?

- Ja (ga naar vraag 46)
- Nee (ga naar vraag 47)

46. Hoe helpt u elkaar?

- Ik doe voor een ander de volgende dingen: ...
- Een ander doet voor mij de volgende dingen: ...

**47. Wat zou u motiveren meer samen met uw buren/de buurt te doen, te delen of op te pakken?
(meerdere antwoorden mogelijk)**

- Als wat er aangeboden wordt beter is afgestemd op mijn behoeften
- Als ik mijn buren beter ken
- Meer onderling vertrouwen
- Wanneer het makkelijker en efficiënter is om het samen te doen dan alleen
- Garanties (bijv. over: beschikbaarheid van mensen en middelen, kwaliteit, verzekering, veiligheid, verantwoordelijkheid, aansprakelijkheid en netheid)
- Wanneer ik meer zelf kan regelen
- Anders, namelijk: ...

48. In hoeverre bent u bereid om iets met uw buren/de buurt te delen, gezamenlijk op of aan te pakken?

Helemaal niet bereid										Zeer bereid	
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	

49. Neemt u deel aan (of bent u lid van) een groep, vereniging of organisatie in uw buurt? (denk bijv. aan een VvE, hobbyclub, sport of activiteitengroep, kerk, politieke partij, buurtvereniging, Whatsapp groep of Facebookgroep).

- Ja (ga naar vraag 50)
- Nee (ga naar vraag 51)

55. Dit een hechte buurt.

- Helemaal mee oneens
- Mee oneens
- Neutraal
- Mee eens
- Helemaal mee eens

56. Mensen in deze buurt zijn te vertrouwen.

- Helemaal mee oneens
- Mee oneens
- Neutraal
- Mee eens
- Helemaal mee eens

57. Mensen in deze buurt gaan over het algemeen niet met elkaar om.

- Helemaal mee oneens
- Mee oneens
- Neutraal
- Mee eens
- Helemaal mee eens

58. Contacten in deze buurt zijn over het algemeen goed.

- Helemaal mee oneens
- Mee oneens
- Neutraal
- Mee eens
- Helemaal mee eens

59. Denk nu eens na over hoe u wonen in deze buurt op dit moment ervaart. Mogelijk zijn niet alle redenen om in de buurt te komen wonen uitgekomen of zou u dingen graag anders willen zien. Neem hiervoor even rustig de tijd. Kunt u hieronder 3 zaken opschrijven die u graag anders zou willen zien?

1:
2:
3:

60. In welke onderstaande algemene menselijke behoeften zou u graag verbetering zien in uw leven? (Meerdere antwoordopties mogelijk)?

- **Autonomie en onafhankelijkheid:** Het gevoel hebben dat je zelf bepaalt wat je doet, wanneer, en hoe, onafhankelijk en niet gestuurd door anderen of de mogelijkheden om je heen.
- **Competentie:** Het gevoel hebben dat je heel capabel en effectief bent in wat je doet en onderneemt.
- **Verbondenheid:** Het gevoel hebben dat je regelmatig (diepgaand) contact hebt met mensen waar je om geeft en die om jou geven, je niet alleen voelen maar verbonden met anderen.
- **Invloed:**
Het gevoel hebben dat je gerespecteerd wordt en aardig gevonden wordt en dat je invloed hebt op anderen of dingen, jouw advies of mening wordt belangrijk gevonden en serieus genomen.
- **Plezier en stimulatie:** Het gevoel hebben dat je genoeg genieten en plezier in je leven hebt, genoeg prikkels, je niet vervelen.
- **Veiligheid en controle:** Je veilig en in controle voelen in jouw leven in plaats van je onzeker of bedreigd voelen door jouw eigen of externe omstandigheden.
- **Lichamelijk/fysiek welzijn:** Voelen dat jouw lichaam gezond is en gezond wordt gehouden, je goed voelen in jouw lichaam.
- **Zelfrealisatie en betekenis:** Voelen dat je het beste uit jezelf haalt, je maximaal ontwikkelt naar jouw mogelijkheden.
Je hebt niet het gevoel dat je stil staat maar dat het leven altijd iets interessants te bieden heeft waarmee je een stap verder komt.
- **Zelfrespect:** Voelen dat je een waardevol persoon bent, net zo goed als ieder ander, je voelt je niet minder dan anderen, je doet niet onder voor anderen.
- **Financiën:** Het gevoel hebben dat je voldoende financiële middelen hebt om te kopen wat je nodig hebt en wat je wilt.

61. Nogmaals hartelijk dank voor het invullen van de enquête. Als u kans wil maken op een van de drie Nationale Tuinbonnen t.w.v. van €25, vul dan hier uw emailadres in. De uitslag wordt eind mei bekend gemaakt

--

BIJLAGE 2: INTERVIEWSCHEMA'S

Introductie: Als eerste willen wij u bedanken voor uw deelname aan dit interview. Wij zijn drie studenten van de Hanzehogeschool en zijn momenteel bezig met onze afstudeeronderzoeken bij kenniscentrum NoorderRuimte. Allereerst wil ik u vragen of u het goed vindt als ik een opname maak van dit interview. De opname zal alleen gebruikt worden om het interview uit te werken. Gaat u hiermee akkoord?

De antwoorden die u geeft zullen geanonimiseerd worden voordat deze verwerkt worden in het onderzoek. Als u tijdens het interview vragen heeft mag u deze stellen. Heeft u op dit moment nog vragen?

1. *Wat is uw kijk op klimaatverandering en verduurzaming?*
2. *Wie is er volgens u verantwoordelijk voor de verduurzaming van de wijk of stad?*
3. *In welke mate spelen financiën voor u een rol bij het investeren in de verduurzaming van uw woning?*
4. *Bent u bekend met Duurzaamheidscommissie Reitdiep en haar ambitie? (duurzaamste wijk van Groningen worden)*
5. *Wat vindt u van deze ambitie?*
6. *Hoe zou u de wijk Reitdiep omschrijven?*
7. *Vindt u Reitdiep een hechte wijk?*
8. *Hoe zou u het contact met de burens omschrijven?*
9. *Wat is de invloed van de pandemie op de contacten in de buurt?*
10. *Zijn er dingen in de wijk die u graag anders zou zien? Zo ja wat?*

Vragen Erwin Boer – Facility Management

11. *Wekt u zelf energie op, zo ja op welke manier?*
12. *Bent u bekend met collectieve energieopslag?*
13. *Zou u openstaan voor collectieve energieopslag?*
14. *Zou u meer informatie willen hebben over collectieve energieopslag/energieopwekking?*

Vragen Melissa Abels – International Facility Management

15. *How long have you been living there?*
16. *How was the house when you first moved there?*
17. *Which energy label does the house have (A-F)?*

18. *Have you made any sustainable changes on your house, if so which ones? Think:
electric heat pump, solar panels- how many, filling cracks, electric cooking,
hybrid heat pump, floor heating, air water heat pump, extra insulation*
19. *Do you plan on making more changes in the future? Which ones?*
20. *Would you be willing to report the sustainable changes you make on your house yearly?*
21. *How would you prefer to do this? Survey, face to face, telephone, email?*

BIJLAGE 3: WENSEN PER CATEGORIE

GROEN:

1. *Meer groene stroken, om te wandelen*
2. *Een park of een groene plek met speeltoestel*
3. *Een park mist nog.*
4. *Meer bloemen in de stukken begroeiing*
5. *Moestuin*
6. *de groene enclave realiseren*
7. *Een park, kinderboerderij o.i.d./ wandelroutes*
8. *Meer groen met wandelroutes*
9. *Meer groen/bomen*
10. *Ik zou graag in de groene enclave het wijkpark gerealiseerd zien worden, dit is ons 18 jaar geleden door de gemeente al toegezegd*
11. *Parkgebied mag wel eens ingericht worden.*
12. *Graag een park en wandelroutes*
13. *Ik mis een groene oase in de wijk, zoals een park. Dit zou ook een mooie ontmoetingsplek zijn. En een mooie uitlaatplek voor honden.*
14. *Meer openbare pluktuinen*
15. *Meer groen*
16. *Meer groen*
17. *Begroeiing zijn van slechte kwaliteit*
18. *Park*
19. *Weinig groen doordat veel nieuwbouw best dicht op elkaar staat*
20. *Meer groen*
21. *meer groen (terugplaatsen)*
22. *Erg jammer dat er geen oog is voor meer ruimte voor openbaar groen. Groene enclave is al meer dan 15 jaar geleden toegezegd.*
23. *Een park voor rust, ontspanning en wandelen.*
24. *Meer groen in de wijk*
25. *Meer groen*
26. *Bomen met plukfruit*
27. *Meer bebossing direct rondom wijk.*

28. *Meer wandelroutes*
29. *Parkje*
30. *Geen dichtbebouwde achtertuinen*
31. *meer groen bij de haven*
32. *Meer looppaden*
33. *Ik zie graag meer bos in de omgeving van de wijk*
34. *Meer groen*
35. *Gemeente beter bossages in en rondom water onderhouden*
36. *Meer groen*
37. *Meer groen*

SPEELGELEGENHEID

1. *Meer groene stroken, om te wandelen, spelen*
2. *Een park of een groene plek met speeltoestel*
3. *Speelgelegenheid kleine kinderen*
4. *De gemeente frustreert de aanleg van speelplekken*
5. *Meer speeltuinen voor jonge en oudere kinderen*
6. *Zoekmogelijkheden voor kinderen beter*
7. *Fatsoenlijke speelplekken. Zie bijvoorbeeld speelplekken in Gravenburg*
8. *Meer (Speel)voorzieningen voor kinderen*
9. *Meer en grotere speeltuinen*
10. *Speeltuinen*
11. *Speelvoorzieningen kinderen kan beter.*
12. *Speeltuin*
13. *Mooie grote speeltuin voor kinderen.*
14. *Meer speelgelegenheid*
15. *Meer speeltoestellen*

VERKEER

1. *Minder herrie en drukte op de N355 richting Zuidhorn*
2. *Minder auto's*
3. *Auto's parkeren*
4. *Minder verkeersoverlast*
5. *Meer parkeerplaats*

6. *Verkeersveiligheid (te weinig voetpaden langs prof. Uilkensweg)*
7. *Minder auto's, in ieder geval meer parkeren op eigen erf.*
8. *Minder verkeerd rijdend verkeer aan de Hoogeweg (doodlopend)*
9. *minder autoverkeer*
10. *Meer parkeerplaatsen in de straat*
11. *Parkeerproblematiek*
12. *Snelheid verlagende maatregelen*
13. *Betere verkeersomstandigheden*
14. *Zebrapaden op Prof. Uilkensweg rondom de scholen.*
15. *Deelauto's*
16. *Parkeeroverlast bij de school*
17. *Meer parkeren op eigen perceel*
18. *Minder parkeeroverlast*
19. *De ingang van de wijk veiliger*
20. *Snelheid auto's te hoog*
21. *Minder snel fietsverkeer*
22. *Verkeersgedrag medebewoners kan beter. Bv bij de school.*
23. *Situatie met auto's rondom school veel te druk*
24. *Minder autoverkeer over de Hogeweg*
25. *Er wordt nogal hard gereden in sommige straten. Ik zou willen dat deze straten kindvriendelijker worden.*
26. *Snelheidsremmers/ loopbrug bij de school*
27. *Minder autoverkeer*
28. *Te hard rijdende bezorgers (maar ook bewoners/bezoekers van bewoners!) in onze straat, onveilig voor kinderen*
29. *parkeerruimte, vele hebben meerdere auto's*
30. *Bloembakken op straat om af te remmen*

HORECA

1. *Grand-café,*
2. *Café met dagmenu's*
3. *Meer horecagelegenheden*
4. *Ik zie graag een gezellig café of gezellige plek waar wijkbewoners elkaar kunnen ontmoeten*

en koffie kunnen drinken

5. *Meer horeca in de wijk*
6. *Koffietentje*
7. *Afstand tot stad en horeca is groter dan gedacht*

WINKELS

1. *Met het groeien van de wijk kunnen bepaalde voorzieningen (winkels, restaurant e.d.) wat*
2. *meer meegroeien.*
3. *Afstand tot stad en horeca is groter dan gedacht*
4. *Geen leegstand in winkelpanden*
5. *er mist een slager*
6. *Winkelcentrum bezet met winkels*
7. *Grotere supermarkt, Lidl graag. De jumbo is klein.*
8. *Geen grote winkels als Action, petstore en fietswinkel*
9. *Betere winkels. Niet alleen maar inzetten op Action o.i.d.*

ONDERHOUD/VUIL

1. *Honden poep vuilnisbakken in de wijk*
2. *Overlast hondenpoep en zwerfafval o.a. in speeltuinen)*
3. *Het stilstaande water en de water kant beter onderhouden.*
4. *De bestrating van slechte kwaliteit*
5. *Onderhoud vaarwater*
6. *Meer prullenbakken*
7. *Minder zwerfvuil*
8. *Er zijn veel honden en katten. Hebben zelf een hond. Poep opruimen belangrijk. Katten*

irritant, lopen los rond en poepen overal

9. *Structurele oplossing vuil in water.*
10. *Beter onderhoud openbare plekken*

ACTIVITEITEN

1. *Voetbalvereniging*
2. *Cultuur (film, discussieavonden o.i.d.)*
3. *Meer activiteiten voor volwassenen*
4. *Een fatsoenlijke ontmoetingsruimte die past bij de grootte van de reitdiepwijk*
5. *Meer buurt acties, ook voor niet Nederlanders*
6. *Betere communicatie van activiteiten/ een toegankelijker vereniging van de wijk.*
7. *Meer onderling contact of vriendelijkheid*
8. *Meer contacten*
9. *Buurthuis activiteiten*
10. *Buurt BBQ*
11. *Gezamenlijke borrel of BBQ*

ACTIVITEITEN/SPORT KINDEREN

1. *Meer voor de kinderen organiseren jong en oud*
2. *Meer activiteiten/mogelijkheden, spel en sport voor jeugd.*
3. *kindvriendelijk*
4. *Meer activiteiten voor bijvoorbeeld kinderen*
5. *Meer sport mogelijkheden voor de jeugd*
6. *Een hang plek voor jongeren, buurt huis*

OVERIG

11. *Geen idee*
12. *Rustigere burens*
13. *Het is prima in deze wijk*
14. *Meer ruimte*
15. *Buurtapp*
16. *Net ben tevreden zoals het is*
17. *Geen*
18. *Minder extra aanbouw, geen extra flatgebouw*
19. *Minder lichtvervuiling, met name uit Zernike (te felle lampen van bedrijven) en*
20. *gevelreclames zoals Hanze en polyganics) sportvelden geen probleem*
21. *Meer rust*

22. *Meer bankjes /picknickbanken*
23. *Meer ruimte voor honden uitlaten*
24. *stoppen met bouwen*
25. *Minder straatverlichting*
26. *Hoogbouw bij de haven (vervuiling uitzicht op havenwoningen en te veel studenten*
27. *aantrekken)*
28. *Crossbaan onder de stroomdraden*
29. *stedelijk en toch buitenaf*
30. *Geen wijkuitbreiding meer*
31. *Om elkaar denken*
32. *Alles wordt wel heel compact, en niet altijd mooi, volgebouwd. Denk bijvoorbeeld. aan nido*
flat. Men wil daar vlak naast bebouwing op festivalterrein.
33. *Meer ruimte*
34. *Meer boot voorzieningen*
35. *Zangkoor*
36. *Een actieve houding van bewoners wordt niet door de gemeente gewaardeerd*
37. *Afvoer regenwater*
38. *Meer tempo afronden woonrijp maken*
39. *Bankjes*
40. *relatief nieuw (gedeelte waar wij wonen)*
41. *Functionele buurtpreventieapp*
42. *beter meedenken door gemeente*
43. *Paddepoelster brug is al heel lang weg. Deze moet z.s.m. terug. Is voor mij verarming voor*
sport recreatie en verbinding met de streek

BIJLAGE 4: CHECKLIST VERANTWOORD OMGAAN MET ONDERZOEKSDATA VOOR STUDENTEN

Omschrijving van het onderzoek

Vanuit Kenniscentrum Noorderruimte is er door Toegepaste Psychologie student Rick Planting een onderzoek gedaan naar het bevorderen van de sociale cohesie in Reitdiep. Hierbij is er gekeken naar de al genomen duurzame maatregelen, de huidige mate van sociale cohesie en de wensen en behoeften van de bewoners voor het verbeteren van de wijk. Aan de hand hiervan zijn er adviezen gegeven voor manieren om de sociale cohesie te verhogen. Vanuit Kenniscentrum Noorderruimte is het onderzoek begeleid door Cyril Tjahja. De externe opdrachtgever van het onderzoek was Duurzaamheidscommissie Reitdiep.

Begin de onderstaande tabel in te vullen bij de start van je onderzoek. Geef aan welke (deel)activiteiten van toepassing zullen zijn. Houdt de tabel bij gedurende je onderzoek.

Bij het inleveren van het onderzoek vul je de tabel aan welke deelactiviteiten daadwerkelijk toegepast zijn. Dit is de verantwoording van je datamanagement.

Activiteit	Vragen/deelactiviteiten	Van toepassing (ja/nee/?) Zo ja, leg uit
Plannen	Worden er persoonsgegevens verzameld in het onderzoek?	Ja, maar geen bijzondere/gevoelige persoonsgegevens verzameld (volgens de AVG)
	Is informed consent ¹ van proefpersonen van toepassing en vooraf geregeld?	Ja, in de interviews is expliciet, op opname, toestemming gevraagd. In de enquête is het datamanagement beschreven en er is de mogelijkheid om te allen tijde toestemming voor het onderzoek in te trekken en de gegevens te laten verwijderen.
	Is voor eventuele externe onderzoeksdata een geheimhoudingsverklaring of een licentieovereenkomst getekend?	Nee
	Zijn voor de onderzoeksdata type extensies/bestandsformaat en hoeveelheid onderzoeksdata vastgelegd?	Scriptie = .docx van +- 2mb Gegevens enquête = .pdf van 841 kb Transcripties = .docx van 66 kb

¹ Informed consent: de proefpersoon is geïnformeerd en heeft aantoonbaar (schriftelijk, geluidsopname) toestemming verleend voor deelname aan dit onderzoek. Voor meer informatie zie <https://www.hanze.nl/nld/onderzoek/kennisontwikkeling/hanze-ethisch-advies-commissie/voorbeelden-enhulpmiddelen/hulpmiddelen/informed-consent>

	Welke software gebruik je en zijn deze goedgekeurd door de Hanzehogeschool i.v.m. beveiliging? Zie lijst gecontroleerde applicaties	<i>Microsoft Office, Atlas TI, Skype en SurveyMonkey. Al deze applicaties m.u.v SurveyMonkey zijn goedgekeurd door de Hanzehogeschool. Vanuit het Kenniscentrum werd SurveyMonkey aanbevolen. Een reden voor afkeuring vanuit de Hanze kan de volgende zijn: "Er zijn kosten verbonden aan gebruik van de App, hier is geen budget voor beschikbaar" (zie link in linkerkolom)</i>
Verzamelen	Voldoet het verzamelen van onderzoeksdata m.b.t. persoonsgegevens aan de AVG-eisen volgens privacy by design ?	<i>Ja, er is rekening gehouden met de acht principes van Privacy by design.</i>
	Worden waar mogelijk onderzoeksdata anoniem verzameld of na afloop ge-anonimiseerd of gepseudonimiseerd ² (zie ook verderop bij activiteit Anonimiseren)?	<i>Ja, e-mailadressen voor het verloten van cadeaukaarten zijn los van de data verzameld en na het verloten direct verwijderd.</i>
Opslaan tijdens onderzoek	Hoe worden de verzamelde onderzoeksdata en de onderzoeksdata die uit het onderzoek ontstaan opgeslagen? Is dit een veilige locatie?	<i>In de OneDrive van het Kenniscentrum. Dit is een door de Hanzehogeschool goedgekeurde locatie.</i>
Beheren	Zijn de onderzoeksdata alleen toegankelijk voor de uitvoerders en supervisors van het onderzoek?	<i>Ja, alleen door de student-onderzoekers van het Kenniscentrum en de supervisor (Cyril Tjahja)</i>
	Zijn bij tijdelijke opslag (mappen, files op usb's, mobiel e.a. devices) de betreffende onderzoeksdata na afloop van het onderzoek verwijderd?	<i>Ja.</i>
Beschrijven/ Interpreteren/ Combineren	Zijn alle onderzoeksdata meegenomen en zijn de redenen voor het niet meenemen van onderzoeksdata vastgelegd?	<i>Nee, een deel van de resultaten is gebruikt voor andere onderzoeken vanuit het Kenniscentrum</i>
	Zijn er geen onderzoeksdata verzonnen, verwijderd of gewijzigd?	<i>Nee, alleen data uit de literatuur, enquête en de interviews is gebruikt.</i>
	Zijn de onderzoeksdata eerlijk, zorgvuldig en zo transparant mogelijk beschreven?	<i>Ja en bij de interviews is er zoveel mogelijk gebruik gemaakt van quotes.</i>

² Pseudonimiseren is gebruik maken van een unieke sleutel i.p.v. de persoonsgegevens en die wordt opgeslagen in een sleutelbestand.

Anonimiseren/ pseudonimiseren	Zijn de onderzoeksdata geanonimiseerd of gespeudonimiseerd ³ en hebben ze een unieke sleutel?	<i>Ja, de gegevens zijn niet te herleiden tot individuen.</i>
Archiveren of vernietiging	Is het de bedoeling om de onderzoeksdata na afronding van het onderzoek veilig te bewaren?	<i>Ja, in de OneDrive van het Kenniscentrum tot het einde van het MakingCity project (+2023)</i>
Publiceren/ hergebruiken (FAIR) Citeren	Zijn de bewaarde onderzoeksdata FAIR toegankelijk voor anderen?	<i>Nee, alleen binnen het Kenniscentrum</i>